

Syropen voor den Engelschen

Een onderzoek naar Berbice door de lens van transimperialiteit

Naam:	Johrin Visser
Studentnummer:	S1030660
Datum:	15 juni 2022
Begeleider:	Esther Baakman
Woordenaantal:	9983

Inleiding

“Onse colonie kan niet bestaan sonder de Engelse Barken die met proviand komen.”¹

Dat schreef gouverneur Jan Andries Lössner in 1744 vanuit Berbice aan zijn superieuren in Nederland. Berbice, een Nederlandse kolonie op de noordkust van Zuid-Amerika, werd in dat jaar namelijk geconfronteerd met de disruptie die de Oostenrijkse Successieoorlog (1739-1748) ook naar dit halfmond van de wereld bracht. Lössner zag hoe de Britse schepen die proviand leverden zich steeds minder lieten zien en dit baarde hem grote zorgen. Het lijkt vreemd dat een gouverneur van een Nederlandse kolonie naar het thuisland schrijft hoezeer hij afhankelijk is van buitenlandse schepen, maar deze afhankelijkheid is niet zo merkwaardig als het in eerste instantie lijkt. De laatste jaren hebben meerdere historici namelijk gewezen op de verbondenheid tussen de verschillende gebieden aan de Atlantische oceaan en Caribische zee.

Binnen de geschiedwetenschap is het idee van een ‘Atlantische wereld’ een gevestigd concept met een uitgebreide historiografie. Sinds het midden van de twintigste eeuw is de term al in algemeen gebruik en het is sindsdien niet meer weg te denken uit het onderzoek naar koloniaal Amerika en Afrika.² Belangrijke concepten zoals bijvoorbeeld de driehoekshandel – de handel tussen Europa, Afrika, en Amerika – komen rond deze tijd op en worden nu nog steeds gebruikt.³ Onderzoek naar deze Atlantische wereld is met name in een nationaal perspectief gebeurd. Veel historici zagen de Europese aanwezigheid in dit gebied als een relatie tussen aan de ene kant een centrum (Europese metropool), dat de koers bepaalde en aan de andere kant een periferie (de kolonie), die Europa hierin volgde. De Europese koloniën zouden grotendeels geïsoleerd van elkaar bestaan en de betrekkingen zouden zich vooral op Europa richten.⁴

De laatste vijftien jaar is deze perceptie echter steeds meer onder druk komen te staan. De strakke centrum-periferierelatie is steeds meer losgelaten en in plaats daarvan is er nu aandacht voor hoe koloniën ook zelf grote invloed hadden op hun eigen bestaan. Een belangrijk aspect daarin is het onderlinge contact tussen de koloniën over imperiale grenzen heen.⁵ Deze zogenaamde “transimperiale”

Voorblad: *A Chart of Coast of Guyana, comprehending the colonies of Berbice, Demerary and Essequibo*, 1798, papier en waterverf, Nationaal Archief, 4.VEL Inventaris van de verzameling buitenlandse kaarten Leupe, 1584-1813 (1865), inv.nr. 661.

¹ Nationaal Archief, Den Haag, *Sociëteit van Berbice*, nummer toegang 1.05.05, inv.nr. 87, f. 14, brief van gouverneur Lössner aan de directie, 21 juni 1744.

² Manuel Barcia, ‘Into the future: A historiographical overview of Atlantic History in the twenty first century’, *Atlantic Studies* (2021) doi: <https://doi.org/10.1080/14788810.2021.1948284>, 181-199, aldaar 181-182.

³ J.E. Merrit, ‘The Triangular Trade’, *Business History*, 3:1 (1960) 1-7.

⁴ Barcia, ‘Into the future’, 7-9; Jeppe Mulich, ‘Microregionalism and intercolonial relations: the case of the Danish West Indies, 1730–1830’, *Journal of Global History* 8:1 (maart 2013) 72-94, aldaar 79.

⁵ Linda Rupert, *Creolization and Contraband: Curaçao in the Early Modern Atlantic World* (Athens 2012) 31-32; Bram Hoonhout, *Borderless Empire: Dutch Guiana in the Atlantic World, 1750–1800* (Athens 2020) 13; Danny Noorlander, ‘The Dutch Atlantic world, 1585–1815: Recent themes and developments in the field’, *History Compas* 18:8 (juli 2020) 1.

benadering, waar koloniën niet binnen het vacuüm van een imperiale mogendheid behandeld worden maar als onderdeel van een bredere Caribische dan wel Atlantische wereld worden gezien, is binnen het onderzoeksveld voor het eerst toegepast op handelsnetwerken. De studies van Michael Jarvis over de rol van Bermuda in de Atlantische handel en David Hancock over de handel in Madeirawijn worden vaak als een startpunt genoemd voor dit transimperiale onderzoek. Hierin worden namelijk voor het eerst (de voorheen als) marginaal bestempelde gebieden (Bermuda, Madeira) centraal gesteld in het Atlantisch netwerk en wordt dat economisch netwerk ook als inherent verbonden gezien met sociale en culturele uitwisseling. Een belangrijke conclusie van beide auteurs, is dat dit decentrale Atlantische netwerk niet gelijkliep met de imperiale grenzen, maar dat de economische, culturele en sociale uitwisseling tussen de koloniën van de verschillende imperia plaatsvond.⁶

Bij onderzoek naar dit transimperiale contact valt een onderscheid te maken tussen studies die meer aandacht hebben voor de formele kant (overheden en andere officiële instanties) en de studies die meer naar de informele kant (sociale netwerken) kijken.⁷ Een duidelijk onderscheid tussen hard en zacht valt echter nooit concreet te maken. Zo beargumenteert Regina Grafe dat formele en informele netwerken en instituties in koloniën, vooral de kleinere, altijd in elkaar over liepen: de twee vulden elkaar aan in plaats van dat ze binaire opposities waren.⁸ Dit alles haakt in op het bredere thema van globalisering: het idee dat de wereld steeds meer, op zowel formele als informele wijze, onderling verbonden raakt. De 18^e eeuw, een tijd waarin Europese imperia zich verder consolideerden, was juist ook een tijd waarin het Caribisch gebied laat zien dat onderlinge transimperiale verbondenheid een belangrijke rol speelde.⁹

Dit onderscheid tussen formeel en informeel heeft tot meerdere benaderingen geleid binnen het transimperiale onderzoek. Een term die vaak wordt gebruikt is *entanglement* (verstrikking): Het idee dat de verschillende koloniën in het Caribisch gebied (en ook daar buiten) veel informeel onderling contact hadden en in veel gevallen ook niet zonder elkaar konden bestaan.¹⁰ Deze onderlinge afhankelijkheid en verbondenheid is bijvoorbeeld het centrale punt in de studie van Bram Hoonhout over de Nederlandse koloniën Essequibo en Demerara. Deze ‘grenzeloze koloniën’ konden alleen overleven door de (smokkel)handel die werd gedreven met koloniën van andere Europese mogendheden.¹¹ Wat Hoonhout

⁶ Jeppe Mulich, *In a Sea of Empires, Networks and Crossings in the Revolutionary Caribbean* (Cambridge juni 2020) 7-8; Rupert, *Creolization and Contraband*, 7, 12-13.

Voor Jarvis en Hancock zie: Michel Jarvis, *In the eye of all trade: Bermuda, Bermudians, and the maritime Atlantic world, 1680-1783* (2010); David Hancock, *Oceans of Wine: Madeira and the Emergence of American Trade and Taste* (New Haven 2009).

⁷ Bram Hoonhout, *The West Indian Web. Improvising colonial survival in Essequibo and Demerara, 1750-1800* (ongepubliceerd promotieonderzoek, European University Institute, 2017) 8-9.

⁸ Regina Grafe, ‘On the Spatial Nature of Institutions and the Institutional Nature of Personal Networks in the Spanish Atlantic’, *Culture & History Digital Journal*, 3:1 (2014) 1-11, aldaar 9; Hoonhout, *The West Indian Web* (2017) 8-9.

⁹ Jürgen Osterhammel & Niels Petersson, *Globalization, a short history* (Princeton 2005) 47-48.

¹⁰ Mulich, *In a Sea of Empires*, 5-6; Noorlander, ‘The Dutch Atlantic world’, 7; Wim Klooster & Gert Oostindie, *Realm between empires: the second Dutch Atlantic, 1680-1815* (Ithaca 2018), 3; Hoonhout, *Borderless Empire*, 189-192.

¹¹ Hoonhout, *Borderless empire*, 3, 13.

ook benadrukt, is dat in Essequibo en Demerara formeel en informeel in elkaar over liepen. Dit had ook te maken met de afstand tussen metropool en kolonie, wat adequaat ingrijpen van het Nederlandse bestuur lastig maakte. In zijn onderzoek belicht hij dus beide kanten.¹² Een ander perspectief binnen dit veld komt van Jeppe Mulich, die het Caribisch gebied als een zogenaamde “microregio”, een sub-netwerk van het globale netwerk wat rond deze tijd ontstaat, ziet.¹³ Mulichs microregio, die sterk geïnspireerd is op de netwerktheorie van de sociale wetenschappen, wordt gedefinieerd als een concentratie van relaties en interacties die over formele rijksgrenzen heen gaan. Het verplaatsen van goederen, personen en informatie over deze grenzen leidt tot een verspreiding van commerciële, culturele en politieke gebruiken, waardoor informele groepen door taal, cultuur, economisch belang en politieke identiteit aan elkaar worden verbonden. Belangrijk hierin is dat dit alles zonder inmenging van de staat kan plaatsvinden.¹⁴

De transimperiale benadering in de geschiedschrijving over de Atlantische wereld heeft ook invloed gehad op het onderzoek naar de Nederlandse aanwezigheid in de Atlantische wereld. Van oudsher is het onderzoek naar Nederland in de Atlantische wereld altijd sterk verbonden geweest met de West Indische Compagnie (WIC) en daardoor dus vooral formeel en institutioneel gericht geweest. Het grote onderscheid dat altijd wordt gemaakt bij koloniaal Nederland in de Atlantische wereld, is dat tussen de eerste WIC (1621-1674) en de tweede WIC (1675-1792).¹⁵ In de tijd van de eerste WIC was Nederland een grote speler in de Atlantische wereld was, terwijl de tweede WIC gezien werd als een tijd waar Nederland slechts meedeed in de marge en andere Europese mogendheden beduidend meer macht hadden in het gebied (vooral Groot-Britannië). In zekere zin is dit onderscheid tussen de eerste en tweede compagnie voor het huidige onderzoek nog steeds relevant. De eerste WIC was beduidend actiever in de handel en had veel inspraak in de koloniën, terwijl de tweede WIC veel minder gecentraliseerd te werk ging en vooral alleen als bestuurder optrad.¹⁶ Zoals Anne-Isabelle Richard, René Koekkoek en Arthur Weststeijn opmerken, is er bij de tweede WIC geen sprake van een ‘Nederlands Rijk’, terwijl we wel spreken over een *British Empire* en *Imperio Español*.¹⁷

Voor lange tijd zagen historici de tweede WIC en de Nederlandse ambities in Atlantische wereld dan ook als een mislukt project. Het transimperiaal onderzoek van de afgelopen vijftien jaar heeft dit beeld

¹² Ibidem, 3-4.

¹³ Mulich, *In a Sea of Empires*, 1-5.

¹⁴ Ibidem, 15-26.

¹⁵ Noorlander, ‘The Dutch Atlantic world’, 2-5; Klooster & Oostindie, *Realm between empires*, 19.

Deze deling in de WIC is ook goed te zien bij Cornelis Goslinga’s trilogie over het Nederlands kolonialisme in Amerika, lange tijd een standaardwerk voor onderzoek naar Nederlands Amerika, waar boek één gewijd is aan de periode 1580-1680, boek twee aan de periode 1680-1791 en boek drie aan de periode 1791-1942. Zie: Cornelis Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and the Wild Coast, 1580–1680* (Assen, 1971); Cornelis Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in the Guianas, 1680–1791* (Assen, 1985); Cornelis Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in Surinam, 1791/5–1942* (Assen, 1990).

¹⁶ Noorlander, ‘The Dutch Atlantic world’, 2-5

¹⁷ Anne-Isabelle Richard, René Koekkoek, Arthur Weststeijn, ‘Visions of Dutch Empire: Towards a Long-Term Global Perspective’, *BMGN: Low Countries Historical Review*, 132:2 (2017) 79-96, aldaar 81-82.

echter bijgesteld.¹⁸ Zo heeft Victor van Enthoven bijvoorbeeld laten zien dat kleinere imperiale machten, zoals bijvoorbeeld Nederland en Denemarken, ook zeker bestaansrecht hadden in het Caribisch gebied en zelfs vaak de cruciale functie van tussenhandelaar uitvoerden.¹⁹ Curaçao en St. Eustatius waren hierdoor twee van de grootste doorvoerhavens van het Caribisch gebied.²⁰ Toch was niet elke Nederlandse kolonie even direct betrokken bij handel. In hun werk *Realm between Empires* maken Wim Klooster en Gert Oostindie een zinvolle driedeling in Nederlandse koloniën in de Atlantische wereld, namelijk: entrepots (Curaçao, Sint-Eustatius), plantagekoloniën (Suriname, Berbice, Essequibo, Demerara) en Afrikaanse posten (Elmina).²¹

Volgens Klooster en Oostindie hadden de entrepots bestaansrecht vanwege de transimperiale en inter-Caribische handel. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat het transimperiale perspectief al op onderzoek naar deze koloniën is toegepast.²² *Creolization and Contraband* van Linda Rupert over Curaçao tijdens de WIC-tijd is hier het eerste voorbeeld van.²³ Rupert stelt dat handel, en in het bijzonder smokkel, essentieel was voor het ontstaan van koloniale maatschappijen. Net als bij Jarvis en Hancock, stelt ook zij dat economische transacties altijd gepaard gingen met sociale en culturele uitwisseling. De netwerken die daaruit ontstonden overschreden vaker wel dan niet imperiale grenzen. Curaçao lag afgezonderd van de Nederlandse plantagekoloniën, maar kon dankzij transimperiale netwerken toch tot economische en culturele bloei komen. Rupert concludeert ook dat deze netwerken grotendeels autonoom van koloniale of Europese overheden opereerden en dat Curaçao niet een uniek geval was. Het gehele Caribisch gebied speelde mee in deze transimperiale handel.

Bij Nederlandse plantagekoloniën was die transimperiale handel tot voor kort nog niet echt in het vizier, maar de onderzoeken van Karwan Fatah-Black en de al eerdergenoemde Bram Hoonhout hebben daar verandering in gebracht. In zijn studie *White Lies, Black Markets* laat Fatah-Black zien hoe Suriname binnen het Caribisch netwerk past. Hierbij was (smokkel)handel van belang, maar ook de sociale kant van bijvoorbeeld de Joodse diaspora komt voorbij. Fatah-Black rekent af met de oude historiografische visie van Suriname en de andere Guyanese plantagekoloniën als frontierkoloniën die in afzondering zouden bestaan. Hij plaatst Suriname juist midden in dat netwerk en laat daarbij ook zien dat veel van die (smokkel)handel achter de rug van het Nederlandse bestuur om gebeurde.²⁴ Bram Hoonhout heeft eenzelfde soort onderzoek gedaan voor de kleinere koloniën Essequibo en Demerara.

¹⁸ Noorlander, 'The Dutch Atlantic world', 1; Klooster & Oostindie, *Realm between empires*, 15.

¹⁹ Victor Enthoven, 'Going Dutch: Interloping in the Dutch Atlantic world', in: M. A. Denzel, J. Vries, & P. Roessner eds., *Small is beautiful? : interlopers and smaller trading nations in the pre-industrial period: proceedings of the XVth World Economic History Congress in Utrecht (Netherlands) 2009* (2011) 21-48.

²⁰ Klooster & Oostindie, *Realm between empires*, 15-17; Rupert, *Creolization and Contraband*, 1-4.

²¹ Klooster & Oostindie, *Realm between empires*, 10.

²² Rupert, *Creolization and Contraband*; Victor Enthoven, 'That Abominable Nest of Pirates: St. Eustatius and the North Americans, 1680—1780', *Early American Studies*, 10:2 (2012) 239-301.

²³ Rupert, *Creolization and Contraband*.

²⁴ Karwan Fatah-Black, *White lies and black markets: evading metropolitan authority in colonial Suriname, 1650-1800* (Leiden 2015).

Hierin komt naar voren dat Essequibo en Demerara op veel vlakken overeenkomsten tonen met Suriname, maar dat er ook wezenlijke verschillen tussen de koloniën waren. Zo hadden Essequibo en Demerara vrijwel geen inmenging vanuit Nederland en werden ze vaak aan hun lot overgelaten. Voor overleven waren ze aangewezen op het Caribisch netwerk. Het was niet zo dat handel het bestaansrecht was, zoals in het geval van Curaçao, maar ze waren er desalniettemin afhankelijk van voor hun voortbestaan. Kolonisten gingen de handel die buiten de officiële kanalen liep als een noodzakelijk recht zien.²⁵

Voor veel Nederlandse koloniën is er dus al een onderzoek gedaan naar de transimperialiteit, maar een opvallende afwezige in dat lijstje is de plantagekolonie Berbice. Berbice is vooral bekend van de grote slavenopstand die daar in 1763 plaatsvond. Het meeste wetenschappelijke onderzoek dat over de kolonie verschenen is, gaat dan ook daarover, of over andere institutionele onderwerpen zoals hoe de kerk functioneerde of de bouw van de stad Nieuw-Amsterdam.²⁶ Wat Berbice verder nog interessant maakt, is dat de kolonie altijd erg klein in bevolking en economische bijdrage is gebleven en dat het evenals Suriname door een eigen sociëteit werd bestuurd. De casus van Berbice vormt dus een hiaat in het onderzoeksveld. Dit hiaat is dan ook het onderwerp van deze scriptie: om de plantagekolonie Berbice door de lens van transimperialiteit en *entanglement* te bekijken. Daarin staat de vraag centraal hoe het transimperiale netwerk van Berbice in de periode 1732-1765 vorm kreeg in het samenspel tussen Sociëteit, koloniaal bestuur, en kolonisten.

Bij de periodisering is er bewust gekozen voor het tijdvak 1732-1765. De 18^e eeuw was een periode van toenemende staatsinmenging in de koloniën. Wat Hoonhout echter concludeert is dat veel maatregelen die de Europese overheden oplegden vaak niet goed werden nageleefd, of, zoals bij Essequibo en Demerara het geval was, dat er niet eens geprobeerd werd regels op te leggen.²⁷ 1732 is als startdatum gekozen omdat dit het jaar was waarin het bestuur van Berbice hervormd werd en vanaf dit moment de kolonie ook meer kolonisten wist aan te trekken.²⁸ Verder is er specifiek voor deze drieëndertig jaar gekozen omdat deze tijd twee grote conflicten kende, de Oostenrijkse Successieoorlog (1739-1748) en de Zevenjarige Oorlog (1756-1763). Deze oorlogen werden natuurlijk in Europa gevoerd, maar omdat koloniale mogendheden zoals Groot-Brittannië en Frankrijk tegenover elkaar

²⁵ Hoonhout, *Borderless empire*, 1-13 & 189-192.

²⁶ Zie bijvoorbeeld: Marjoleine Kars, *Blood on the River : A Chronicle of Mutiny and Freedom on the Wild Coast* (New York 2020); Klaas Kramer, 'Plantation development in Berbice from 1753 to 1779 the shift from the interior to the coast', *Nieuwe West Indische Gids*, 651-2 (1991) 51-65; Marjoleine Kars, 'Dodging Rebellion: Politics and Gender in the Berbice Slave Uprising of 1763', *American Historical Review*, 121:1 (2016) 39-69; B. de Gaay Fortman, 'De geschiedenis der Lutersche gemeente in Berbice', *De West-Indische Gids*, 24:1 (1942) 51-62; L. Bosman, *Nieuw Amsterdam in Berbice (Guyana). De planning en bouw van een koloniale stad 1764-1800* (Hilversum 1994).

²⁷ Hoonhout, *Borderless empire*, 4.

²⁸ Johannes Menne Postema, *The Dutch in the Atlantic Slave Trade 1600-1815* (Cambridge 1990) 192-195.

stonden, was Amerika ook een strijdtoneel. De strijd had dus ook zijn weerslag in het Caribisch gebied en had mogelijk effect op de transimperialiteit van Berbice.

Bronnen en methodes

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is er gebruik gemaakt van een tweetal collecties van bronnen: het archief van de directie van de Sociëteit van Berbice en de database van het Huygens Instituut waar alle plakaten (bekendmakingen vanuit de overheid) van de Sociëteit van Berbice in zijn verzameld.²⁹ Het is namelijk in deze bronnencorpora dat de (handels)verbindingen van Berbice, waar deze *entanglement* met de bredere Caribische wereld zich in uitte, naar voren komt. Alle noemenswaardige verbindingen met buitenaf waren afhankelijk van de schepen die bij de kolonie aanmeerden. Deze scheepsvaart, of die nu expliciet transimperiaal was of niet, was altijd een punt van aandacht voor het bestuur. Zo kon een inkomend of uitgaand schip bijvoorbeeld slaven aanleveren, producten inkopen, verdacht worden van smokkel, et cetera. Dat waren allemaal zaken die de Sociëteit aangingen. Het gevolg is dus dat dit aspect van het koloniale leven goed in deze bestuursbronnen is gedocumenteerd.

Het directiearchief van het Amsterdamse bestuur van de kolonie bevat veel informatie over de kolonie, ook over de scheepsvaart. Uiteindelijk was het de directie die besliste hoe de kolonie bestuurd moest worden. Alle belangrijke bestuurszaken, zoals bijvoorbeeld het aanmeren van Britse handelsschepen, werden aan hen voorgelegd. Hierdoor ontstaat er in de bronnen een duidelijk beeld van de kolonie. Vaak is het directiearchief ook nog het enige relevante bronmateriaal wat er nog is, aangezien het archief van het lokale bestuur voor de periode 1732-1765 grotendeels verloren is gegaan. Het directiearchief brengt ook nadelen met zich mee. De directie zetelde in Amsterdam en dit zorgde natuurlijk voor een grote afstand tot alles wat er in de kolonie gebeurde. Gelukkig bieden ingekomen stukken een uitkomst hiervoor. Zo ontving de directie boekhoudkundige stukken van sociëteitsambtenaren, zoals bijvoorbeeld ladinglijsten van aangekomen schepen. Daarnaast ontving de directie ook veel brieven, zowel van bestuurders als planters, uit de kolonie. Deze brieven schetsen een directer beeld van hoe het er in de kolonie zelf aan toe ging. Hoewel de directie dus een formele institutie was en bestuursstukken ook aan de formele kant van het spectrum staan, kregen zij toch ook vaak met de informele kant van de kolonie te maken.

²⁹ Nationaal Archief, Den Haag, *Sociëteit van Berbice*, nummer toegang 1.05.05 [hierna afgekort als: NL-HaNA, SvB]; Huygens ING, *Plakkaatboek Guyana 1670-1816*, <http://resources.huygens.knaw.nl/ru.idm.oclc.org/retroboeken/guyana/> [hierna afgekort als: HING].

Voor dit onderzoek zijn de resolutieboeken, ladinglijsten van schepen, vertreklijsten van schepen, documenten die de verkoop van producten vastleggen en brieven gebruikt.³⁰ In de resoluties is de dagelijkse gang van zaken besproken en zijn de kwesties die toen speelden voorgelegd aan het bestuur. Deze kwesties kunnen van alles zijn, waaronder ook handelsbetrekkingen, het bespreken van ingekomen stukken, inkopen goedkeuren, et cetera. Het geeft niet een beeld van hoe de kolonie zou moeten zijn, maar hoe deze daadwerkelijk functioneerde. Ladinglijsten, vertreklijsten en transactiedocumenten geven kwesties die in resoluties voorbij zijn gekomen een meer kwantitatieve onderbouwing. Als er bijvoorbeeld gesproken werd over vertrekkende schepen, dan bieden vertreklijsten hier een overzicht van. De lading- en vertreklijsten die voor dit onderzoek gebruikt zijn, zijn allen afkomstig uit de jaren 1749-1753. Dit omdat deze documenten pas in deze periode voor het eerst verschenen. Brieven van planters en sociëteitsambtenaren geven een aanvullend beeld op de resoluties. Hierin zijn namelijk meningen uit de kolonie zelf te zien en als er vaak over een bepaald onderwerp geschreven werd, bijvoorbeeld handel, dan kan er vastgesteld worden dat dit onderwerp waarschijnlijk van groot belang was voor de planters.³¹

De database van het Huygens ING is een verzameling van alle bekendmakingen, ordonnanties, regelementen, etc. van de koloniën Essequibo, Demerara en Berbice.³² Deze plakaten geven veel informatie over allerlei aspecten van het leven in de kolonie, maar net als bij de resoluties van de directie is ook hier sprake van afstand en wordt de formele kant van *entanglement* benadrukt. De stukken zijn regelgevend en zijn dan ook geen beschrijving van de werkelijke situatie, er worden meestal geen concrete voorvallen genoemd. Ondanks het feit dat deze stukken niet direct wat vertellen over wat er daadwerkelijk gebeurde in kolonie, valt er wel veel uit te herleiden. Zo werden vaak al bestaande regels nogmaals in een ordonnantie herhaald. Dit wijst erop dat de oorspronkelijke regel was vergeten, genegeerd of misschien zelfs wel door de kolonisten als niet eerlijk werd ervaren. Deze ‘herinnering’ van de koloniale overheid wijst dus op een achterliggende kwestie die vaak niet direct werd benoemd, maar die waarschijnlijk wel van groot belang was in de kolonie.

³⁰ Deze resolutieboeken zijn voorzien van een index waarbij de resoluties per onderwerp of betrokken persoon zijn gecategoriseerd. Een aantal indexlemmata die relevant zijn voor dit onderzoek zijn: Engelschen, barcquen, paarden en schippers.

³¹ Deze ingezonden brieven zijn wel voorzien van een register, maar deze is gesorteerd op naam en niet op onderwerp. Het zoeken naar relevante stukken in deze brieven is daarom gebeurd aan de hand van het doorzoeken van de getranscribeerde teksten op meerdere kernwoorden (vaak in combinatie). Deze kernwoorden zijn: engelsch barcque, Barbados, Trinidad, Jamaica, engelsch vaartuyg, Essequibo, Demerary, Suriname, Martinique, Guadeloupe, Granada, Sint Lucia, Sint Vincent, Anguilla, Sint Croix, Cayenne, Saint Domingue, Bermuda, Madeira, Charleston, Antigoa, Sint Christopher, Nieuw England, Bristol, Boston, Nieuw York, Rood Eylant, clandestien, Eustatius, Oronocque, sluijckhandel, smokkelaar, smokelary, negotie. Hierbij is ook rekening gehouden met afwijkende spelling zoals bark, engels, Orinoco, etc.

³² In deze database kan gezocht worden op datum relevante groep en trefwoord. Voor dit onderzoek is er gezocht op: Engelsen, Fransen, Denen, buitenlanders, schippers en matrozen voor relevante groepen. Als trefwoorden zijn gebruikt: smokkel, fraude, Oronocque, Barbados, barken, Engelschen, negotie en vaartuyg.

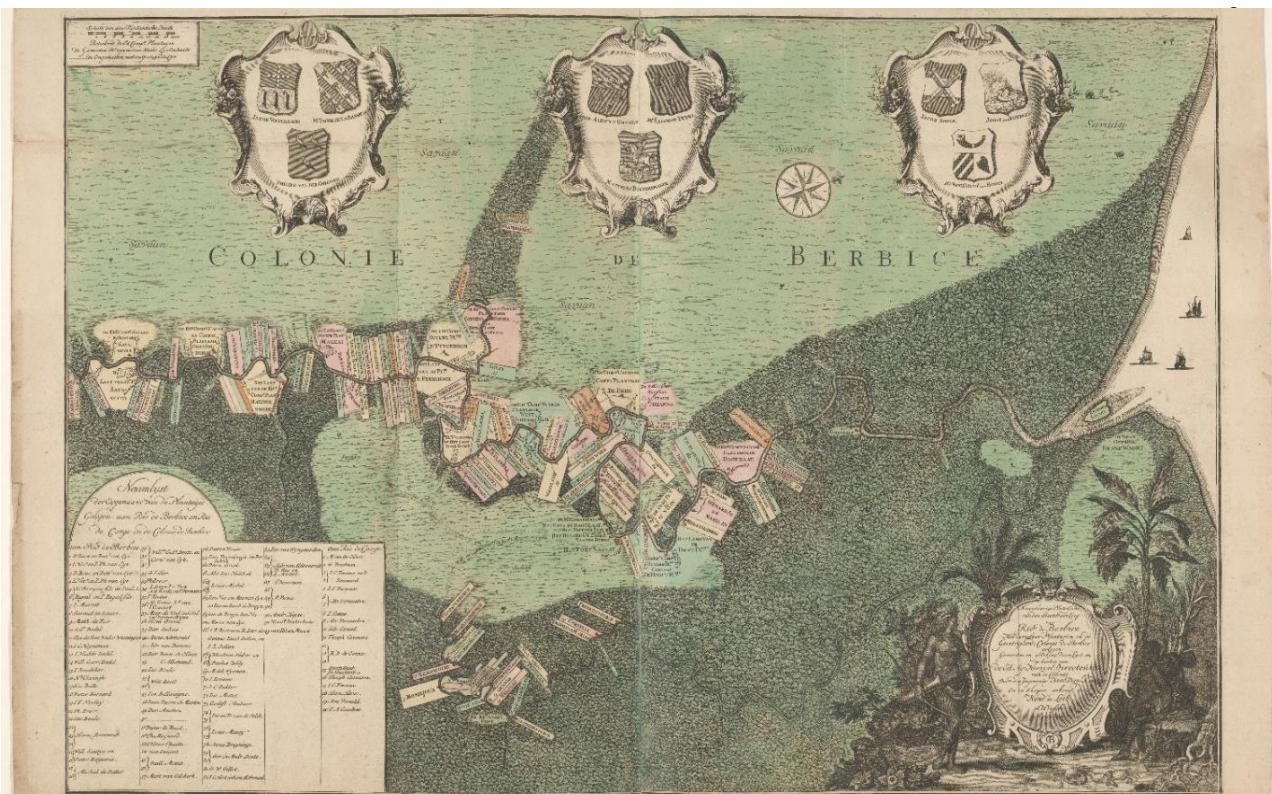
Het al eerder benoemde argument van Grafe dat de formele en informele dimensie van koloniaal bestuur bij kleine koloniën in elkaar over lopen, gaat ook voor Berbice op. Daarom is er bij dit onderzoek voor gekozen om de aanpak van Bram Hoonhout te volgen en is er dus zowel naar de meer formele stukken gekeken, bijvoorbeeld de ladinglijsten, als de informele stukken, bijvoorbeeld de brieven uit de kolonie. De term die in dit onderzoek gebruikt wordt is *entanglement*. Waar het concept microregio uit gaat van rigide grenzen en een sociologische benadering, is *entanglement* flexibeler in gebruik en richt het zich voornamelijk op de vervlechting in handelsstromen in plaats van sociale netwerken.

In het eerste hoofdstuk zal een situatieschets van Berbice worden gegeven, waar kort wordt ingegaan op het ontstaan, de maatschappij, geografie, het bestuur en de verschillende belangen die er in de kolonie speelden. Ook wordt erin gegaan op de vaart naar Berbice en een belangrijk document uit wat daar mee te maken heeft, het octrooi uit 1732. In het tweede hoofdstuk wordt ingegaan op hoe het transimperiale netwerk van Berbice eruitzag, welke producten er allemaal mee gemoeid waren en hoe de directie van de sociëteit erop reageerde. In het derde hoofdstuk wordt er naar de clandestiene kant van de handel gekeken, hoe dit een verschijnsel in de bredere Cariben was, hoe dat op Berbice van toepassing was en hoe de slavenhandel daar in past. Er wordt afgesloten met een conclusie.

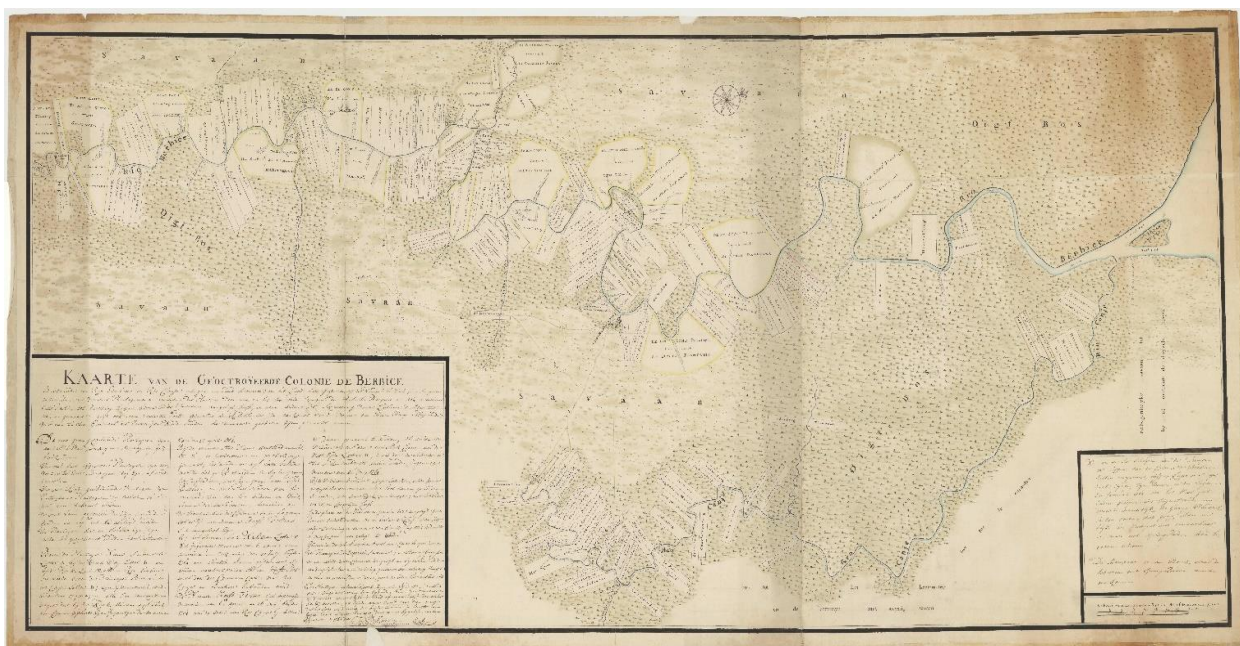
Situatieschets

Voor de komst van de Europeanen werd het gebied waar Berbice uiteindelijk zou ontstaan al bewoond door Lokono, Warao en Kali'na Amerindianen. In 1627 stichtte de Zeeuw Abraham van Pere hier een kolonie om handel te drijven met deze Amerindianen en daarmee was Berbice geboren. Lange tijd maakte de kolonie geen grote ontwikkelingen door, maar in 1720 kwam er een omslag toen de familie Van Pere de kolonie verkocht aan een aantal Amsterdamse regenten die de kolonie zouden besturen via de daarvoor opgerichte Sociëteit van Berbice. Tegen die tijd was Berbice ook uitgegroeid tot een plantage-economie waar het verbouwen van koffie, suiker, cacao en katoen centraal stond. Als plantagekolonie had Berbice te maken met een sterk gestratificeerde maatschappij. Een kleine blanke bovenlaag van plantage-eigenaren en sociëteitspersoneel bezat en beheerde al het bezit, een kleine Europese middenklasse werkte voornamelijk als ambachtslui en verreweg de meeste mensen behoorden tot de onderlaag van slaven.³³ Hoewel Amerindianen formeel geen inwoners waren van de kolonie, leefden ze wel als partners in de buurt. Berbice was gedurende haar hele bestaan een kleine kolonie. In

³³ Een vlugge scan van de contracten die de Sociëteit afsloot met hun medewerkers laat zien dat het overgrote deel hiervan afkomstig was uit Duitsland, de Republiek of Scandinavië. NL-HaNA, SvB, inv.nr., f. 426-428, Contracten van de indiensttreding van de dienaren der Directie, mei 1734-augustus 1763.

Figuur 1: Kaart van Berbice uit 1743, gemaakt door Jan Daniël Knapp. Het noorden is links. De kaart laat duidelijk de twee clusters van plantages -die aan de Berbice en die aan de Canje- zien. Fort Nassau ligt aan de Berbice rivier ongeveer ter hoogte van de middelste vouw in de kaart.

Figuur 2: Kaart van Berbice uit ca. 1770, gemaakt door F.J. de Veye. Op deze kaart van na de grote slavenopstand is goed de ontwikkeling richting de zee te zien. De binnenlanden werden gaandeweg de tweede helft van de 18e eeuw steeds meer vervuild voor de kustgebieden en uiteindelijk zou de stad Nieuw Amsterdam bij de monding gesticht worden.

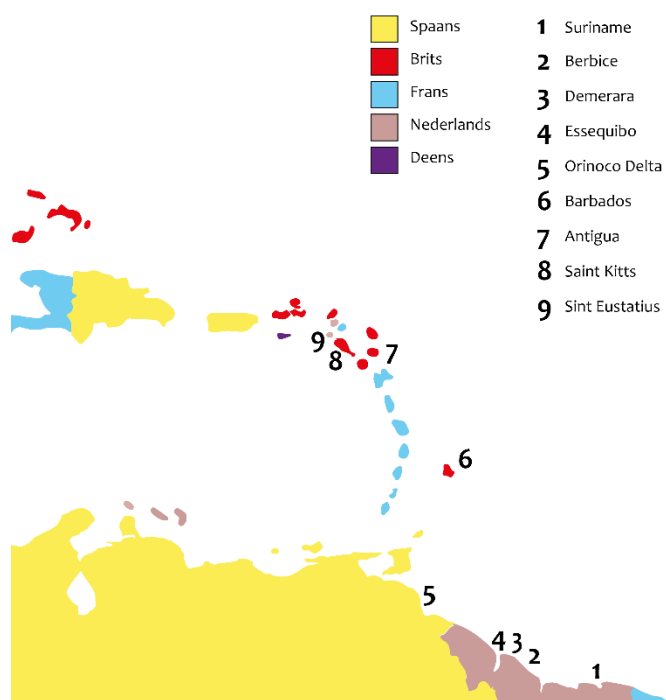
Figuur 1: Naauekeurige Plattegrond van den Staat en den Loop van Rio de Berbice. Met derzelver Plantagien in de Geoctroyeerde colonie de Berbice gelegen, Jan Daniël Knapp & Hendrik de Leth, Amsterdam, 1743, papier en waterverf, 64,3 cm x 92 cm, Rijksmuseum.

Figuur 2: Kaarte van de Ge'Octroyeerde Colonie de Berbice, F.J. de Veye & P. Aelmans, ca. 1770, papier en waterverf, Nationaal Archief, 4.VEL Inventaris van de verzameling buitenlandse kaarten Leupe, 1584-1813 (1865), inv.nr. 1571.

1763 waren er ongeveer 350 Europeanen, 5000 Afrikaanse slaven en 300 Amerindiaanse slaven en in de kolonie.³⁴

Net zoals de naastgelegen plantagekoloniën Essequibo en Suriname, was ook voor Berbice de rivier de levensader van de kolonie. Zoals in figuren 1 en 2 te zien is, was Berbice aan twee rivieren gevestigd: de Berbice en de Canje. Vrijwel al het vervoer ging via deze twee rivieren.³⁵ Alle plantages lagen aan deze rivieren en waren omringd door savanne of jungle. In figuur 3 is te zien hoe Berbice lag ‘ingesloten’ tussen andere Nederlandse koloniën. Waar Demerara en Essequibo nog een overlandse connectie hebben met de Spaanse Orinocodelta, volgens Hoonhout een van de unieke kenmerken van deze koloniën, ligt Berbice niet in de nabijheid van een andere Europese kolonie.³⁶ In Suriname en Demerara begonnen de plantages al direct bij de riviermonding en waren ze dus direct voor zeeschepen bereikbaar waren. De plantages

in Berbice lagen juist een stuk verder landinwaarts. Alle schepen die de kolonie wilden aandoen, moesten eerst nog ongeveer zeventig kilometer stroomopwaarts varen voordat ze de eerste plantages tegenkwamen. Na 1765 kwam hier langzaam verandering in, omdat het zwaartepunt van de kolonie steeds verder opschoof richting de kust.³⁷ Dit was omdat deze gronden vruchtbaarder waren en er in de tweede helft van de 18^e eeuw er voldoende kapitaal beschikbaar kwam om de benodigde vloedweringen aan te leggen om deze landen in te polderen.³⁸ Berbice was erg decentraal ingericht. Fort Nassau en de omliggende gebouwen vormden het (bestuurlijke) centrum, de gouverneur was er gevestigd, maar van een echt noemenswaardig dorp was geen sprake.³⁹ Verreweg de meeste inwoners woonden op een van

Figuur 3: Overzichtskaart van het Caribisch gebied met de imperiale grenzen. Dit is de situatie van omstreeks 1745. Enkele relevante plaatsen voor dit onderzoek zijn met nummers aangegeven.

Figuur 3: Eigen Werk

³⁴ Kars, 'Dodging Rebellion', 44-45; Kloosters & Oostindie, *Realm between Empires*, 131-137.

Over verdere demografische gegevens is weinig bekend omdat die niet werden bijgehouden of verloren zijn gegaan.

³⁵ Kars, *Blood on the River*, 44.

³⁶ Hoonhout, *Borderless empire*, 3-4.

³⁷ Bosman, *Nieuw Amsterdam*.

³⁸ Klaas Kramer, 'Plantation development in Berbice from 1753 to 1779 the shift from the interior to the coast', *Nieuwe West Indische Gids*, 651-2 (1991) 51-65, aldaar 51.

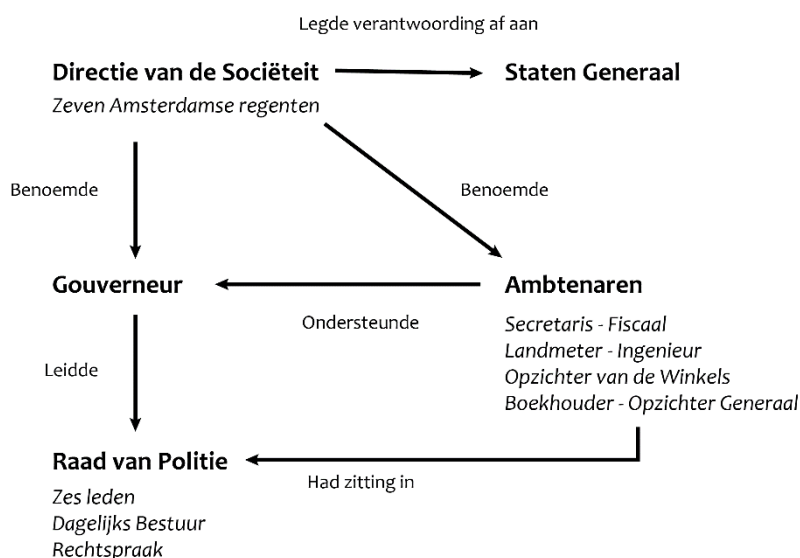
³⁹ Het gehucht rond fort Nassau wordt wel eens Nieuw Amsterdam genoemd. Verwarrend genoeg is dit ook de naam die het in 1791 nieuwgebouwde dorpje bij de riviermonding kreeg. Deze stad nu nog steeds bekend als New Amsterdam, terwijl de gebouwen bij fort Nassau tot ruïnes zijn vergaan.

de 155 particuliere plantages of 11 sociëteitsplantages.⁴⁰ Deze laatste waren meer op het verbouwen van suiker gericht, terwijl er op particuliere plantages vaker koffie, cacao en katoen werd verbouwd.⁴¹

Bestuur en belangen

Wat Berbice anders maakte dan de meeste koloniën, was het feit dat het bestuurd werd door een Sociëteit, toentertijd een gangbare term voor een vennootschap. Deze werd in 1720 opgericht en in 1732 werd door de Staten-Generaal het definitieve octrooi, nu meestal een akte/charter genoemd, verleend waarin het bestuur van de Sociëteit was geregeld.⁴² Interessant hierin is, is dat de Sociëteit onafhankelijk van de WIC opereerde, hoewel deze wel het alleenrecht had op de aanvoer van slaven naar de kolonie

tot 1738.⁴³ Het is belangrijk om te onthouden dat de Sociëteit in eerste instantie een onderneming was. Het doel was niet om een kolonie te stichten voor imperiale ambities, maar om winst te maken. Toch was Berbice hier nooit heel erg succesvol in.⁴⁴ De opzet van het bestuur is in figuur 4 te zien. De Sociëteit werd geleid door een zevental directeuren. Zij hadden het hoogste gezag, maar waren zelf vrijwel nooit in de kolonie geweest.⁴⁵ De directie had in principe alleenheerschappij, maar zij legde wel verantwoording af aan de Staten-Generaal. In de kolonie zelf had de gouverneur het hoogste gezag. Deze werd bijgestaan door meerdere ambtenaren, waarvan de boekhouder – opzichtergeneraal (veel ambtenaren vervulden een dubbelfunctie) de belangrijkste was en ook zitting had in de Raad van Politie. De Raad van Politie was de bestuursraad die bestond uit zes prominente kolonisten die de gouverneur

Figuur 4: Het bestuur van Berbice. Deze situatie bleef tot opheffing van de Sociëteit in 1795 vrijwel ongewijzigd.

Figuur 4: Eigen Werk

⁴⁰ Dit was het aantal plantages in 1761. Het exacte aantal plantages vastleggen is lastig omdat dit door de tijd heen veranderde. Soms werden plantages verlaten, samengevoegd of werden er nieuwe gesticht. Een exact aantal is dan ook moeilijk vast te stellen.

Kramer, 'Plantation development', 52.

⁴¹ Kramer, 'Plantation development', 52; Kars, 'Dodging Rebellion', 45.

⁴² HING, 'Octrooi van de Staten-Generaal voor Directeuren van de Kolonie Berbice' (6 december 1732).

⁴³ Kars, *Blood on the River*, 51.

⁴⁴ Bosman, *Nieuw Amsterdam*, 13-15.

⁴⁵ Ibidem, 13.

bijstonden in het dagelijks bestuur en ook de rechtspraak regelden.⁴⁶ Planters waren vrijwel altijd vertegenwoordigd in de Raad van Politie.⁴⁷

Alleen al uit het schema van de directie blijkt al dat er dus veel verschillende partijen gemoeid waren met het bestuur van de kolonie, maar het houdt daar niet bij op. De WIC was ook een partij met een belang bij de kolonie vanwege de slavenhandel en er waren natuurlijk ook nog de planters, die heel eigen ideeën hadden over wat goed bestuur nu inhield. Officieel gezien waren zij wel vertegenwoordigd in de Raad van Politie, maar planters waren geen eensgezind blok en de Raad sprak dus niet voor iedereen. Met al deze autoriteiten en mengingen kwam het dan ook geregeld voor dat belangen niet overeenkwamen, of soms zelfs frontaal botsten. Zelfs binnen blokken die eenheid leken uit te stralen, of in ieder geval eenheid hadden moéten uitstralen, speelden er af en toe belangenconflicten en waren er conflicterende zienswijzen. Zo dienden de gouverneur en directieambtenaren de wil van de directie uit te voeren, maar kwam het geregeld voor dat deze eerst aan het belang van de kolonie of hun eigen zaken dachten. Zo werd gouverneur Jan Andries Lössner op staande voet ontslagen en naar Amsterdam ontboden toen de directie vernam dat hij en enkele andere sociëteitsbedienden zelf een plantage exploiteerde, wat geheel tegen de regels was. De directie vermoedde ook dat Lössner en de andere verdachten spullen van de Sociëteit onvreemd hadden.⁴⁸ Niet alle conflicten tussen directie en lokaal bestuur waren echter van deze schaal. Meestal bedroeg het kleinere verschillen in zienswijzen over hoe de kolonie bestuurd moest worden. Omdat de gouverneur natuurlijk zelf in de kolonie resideerde, werd hij ook direct met de problemen die zich voordeden geconfronteerd en greep hij daar vaak op eigen initiatief op in. Dit kon niet altijd op begrip van de directie rekenen, die minder oog had voor de persoonlijke belangen van kolonisten en vooral naar de winst keek. Zo werd de inkoop van buitenlandse goederen, wat door de gouverneur als noodzakelijk werd gezien, door de directie soms als overmatig bestempeld.⁴⁹ Deze conflicten tussen lokale belangen en belangen uit de metropool waren niet uniek voor Berbice, maar waren kenmerkend voor alle plekken die een sterke *entanglement* kenden.⁵⁰

Planters waren ook een groep met eigen belangen, zij wilden immers het beste voor hun eigen onderneming en niet zozeer voor de onderneming van de Sociëteit. Omdat planters de bovenlaag van de maatschappij vormden, durfden ze zich ook uit te spreken over het bestuur en bepaalde maatregelen. Dit deden ze op meerdere manieren. Allereerst door beklag te doen bij de autoriteiten, zowel de gouverneur als de directie. Zo ontving de directie in 1735 een brief van Jan Casper Hantring waarin hij pleitte voor veranderingen in het bestuurssysteem van de kolonie. De directie herinnerde hem op een ietwat autoritaire toon aan de eed van gehoorzaamheid die hij had afgelegd.⁵¹ Als de formele kanalen van

⁴⁶ Kars, 'Dodging Rebellion', 45; Bosman, *Nieuw Amsterdam*, 18.

⁴⁷ Kars, *Blood on the River*, 12.

⁴⁸ HING, 'Instructie voor Gouverneur Colier' (3 juni 1749).

⁴⁹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 177, 26 juni 1735; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 14, f. 55, 7 november 1737; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 18, f. 53, 31 maart 1763.

⁵⁰ Mulich, *In a Sea of Empires*, 112-116 & 162-165; Rupert, *Creolization and Contraband*, 27.

⁵¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 143, 10 januari 1735.

inspraak geen uitweg boden, dan gingen de planters over op acties die buiten het bereik van de autoriteiten plaatsvonden. Zo zijn er in de bronnen bijvoorbeeld aanwijzingen te vinden hoe planters hout uit de kolonie smokkelden, wat de directie tegen het zere been stootte.⁵² Deze autonome koers van de planters en het gebrek aan ontzag voor de autoriteiten was geen attitude die enkel in Berbice voorkwam. Hoonhout beschrijft dat er in Essequibo en Demerara eenzelfde mentaliteit heerste. Hier gingen planters in 1787 zelfs bijna zo ver om een staatsgreep te plegen en het bestuur omver te werpen.⁵³ Niet alleen hadden planters belangenconflicten met de Sociëteit, het kwam ook voor dat ze het onderling niet eens waren over bepaalde kwesties. Zo waren er planters die succesvol bij de directie gepleit hadden om de verkoop van aangeleverde goederen via een openbare veiling te laten verlopen, zo had iedereen kans om wat in te kopen. Dat de Sociëteit iedere vijf jaar weer een herinnering naar de kolonie moest sturen dat alle verkoop via deze veilingen plaats moest vinden, laat zien dat niet elke planter voorstander was van deze veilingen.⁵⁴

De vaart en het octrooi

Berbice was dus bij uitstek een plantagekolonie. De economie van de kolonie was ingericht op het verbouwen van *cash crops* voor de Nederlandse markt en dit betekende dat andere facetten van de economie van ondergeschikt belang waren. Zo werd er op de plantages door de slaven meestal wel wat voedsel verbouwd, maar dit was nooit voldoende om de gehele bevolking te voeden.⁵⁵ Die tekorten golden ook voor slaven. Vanwege het zware werk en moordende tempo kende de kolonie veel sterfgevallen en had de slavenbevolking weinig natuurlijke aanwas. Voedsel en slaven moesten dus constant geïmporteerd worden om de kolonie draaiende te houden. Een derde aspect waarin Berbice niet zelfvoorzienend was, was de industrie. Berbice had geen noemenswaardige industriële productie en gereedschappen, bouwmaterialen en luxegoederen moesten grotendeels elders worden gehaald. De import van deze producten gebeurde vrijwel altijd via schepen en de vaart op de kolonie vormde dan een belangrijk onderdeel van het leven van de kolonisten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de scheepvaart vaak in de bestuursstukken van de Sociëteit terugkomt.

In het eerdergenoemde octrooi van 6 december 1732 werd naast het bestuur ook aan de handel en vaart op de kolonie vormgegeven. In de artikelen 11, 12 en 13 van het octrooi kwam een van de belangrijkste punten van het document naar voren, namelijk dat de vaart op de kolonie voor schepen uit de Republiek vrij was. Dit betekende dat elke kapitein het recht had om de kolonie aan te doen, zolang

⁵² NL-HaNA, SvB, inv.nr. 16, f. 113, 27 maart 1751.

⁵³ Hoonhout, *Borderless Empire*, 43-69.

⁵⁴ HING, 'Instructie voor Gouverneur Colier' (3 juni 1749); NL-HaNA, SvB, inv.nr. 14, f. 62, 28 november 1737; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 14, f. 75, 3 maart 1737; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 113, 9 november 1744; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 16, f. 315, 11 december 1755.

⁵⁵ Kars, *Blood on the River*, 15.

deze schriftelijke toestemming van de Sociëteit had en tijdens de overtocht niet bij tussenliggende plaatsen aanmeerde.⁵⁶ In theorie hadden schippers uit de Republiek dus een monopolie op de vaart naar Berbice. Zoals eerder al vermeld was de slavenhandel voorbehouden aan WIC-schepen, maar werd deze in 1738 opengesteld voor alle Nederlanders. Uit de *Slave Voyages Database* blijkt inderdaad alle officieel gesanctioneerde slavenreizen naar Berbice van voor 1780 inderdaad uit de Republiek afkomstig waren.⁵⁷ Voor Nederlanders was de markt van Berbice dus vrij toegankelijk, maar buiten deze vrije vaart om waren de wetten van de kolonie protectionistisch. Zo stond er in artikel 10 dat “Geen producten, die op de Colonie gewassen [verbouwd] zullen zijn, als suikeren, coffy, cacao, indigo, of anderen, zullen vandaar afgelevert en uitgevoerd mogen werden, anders, dan naar deeze lande”.⁵⁸ Alles wat dus op de plantages geproduceerd werd, zowel op de sociëteitsplantages alsook de particuliere, was bestemd voor de Nederlandse markt. Deze protectionistische regels waren ook kenmerkend voor de andere Nederlandse plantagekoloniën.⁵⁹ Het octrooi besteedde ook uitgebreid aandacht aan de verschillende belastingen die in de kolonie geheven werden. Belastingen waren immers een belangrijke bron van inkomsten voor de Sociëteit. Naast belastingen die alle kolonisten troffen, zoals de hoofdtaks, waren er ook belastingen die op schepen en handel waren gericht. Lastgeld, waaggeld en vlaggen-geld moesten betaald worden over goederen en scheepsladingen.

Handelsnetwerken

Als het aan de regels van het octrooi had gelegen, dan zou Berbice dus een geïsoleerd bestaan hebben gehad waar er alleen maar contact zou zijn geweest met de Nederlandse metropool. Wie echter ook maar een korte blik werpt in het directiearchief, ziet dat die regels niet altijd even strikt werden nageleefd. Britse handelsschepen, doorgaans aangeduid als “Engelsche barcquen”, waren een vaste verschijning in de kolonie.⁶⁰ Dit handel drijven met de Engelsen ging direct in tegen artikel 11 van het octrooi, maar de directie van de Sociëteit tolereerde deze transimperiale handel en vaak deed het koloniale bestuur er zelf ook actief aan mee. Toch bleven de Engelse handelaren altijd een punt van discussie gedurende de gehele onderzoeksperiode. Steeds weer werden er weer nieuwe regels gemaakt die de handel moesten beperken of juist bevorderen. Dat reguleren had wisselend succes en het gebeurde vaak dat regels weer werden teruggedraaid naar hun oude vorm als de handel te veel onder het nieuwe regime leed.

Uit het directiearchief blijkt dat deze handel met de Engelse barken, die in de Cariben en langs de Amerikaanse Oostkust actief waren, al speelde voordat de Sociëteit de kolonie in 1720 overnam. Tijdens

⁵⁶ HING, ‘Octrooi van de Staten-Generaal voor Directeuren van de Kolonie Berbice’ (6 december 1732).

⁵⁷ Slave Voyages, ‘Trans-Atlantic Slave Trade – Database’, <https://www.slavevoyages.org/voyages/XpPHP42S> (2022).

⁵⁸ HING, ‘Octrooi van de Staten-Generaal voor Directeuren van de Kolonie Berbice’ (6 december 1732).

⁵⁹ Kloosters & Oostindie, *Realm between Empires*, 130-131, Hoonhout, *Borderless empire*, 113.

⁶⁰ Een bark is een type schip met drie of meer masten dat veel in de 18^e eeuw werd gebruikt.

de directievergadering van 11 maart 1721, een van de eerste die ze hadden, kwamen de schepen namelijk al ter sprake.⁶¹ In deze vroege periode van Sociëteitsbestuur waren de barken nog maar een sporadische verschijning en werden ze door de directie nog als “zeldzaam” aangemerkt.⁶² Tegen 1735 nam de aanwezigheid van de Britse handelaren in de bronnen echter toe en kan er van uit worden gegaan dat ze een reguliere verschijning in de kolonie gingen vormen.⁶³ Dat de barken een geïntegreerde plek in de economie hadden blijkt bijvoorbeeld uit de brief die gouverneur Lössner in 1741 stuurde naar de directie, waarin hij ongerust opmerkte dat de Engelse handelaren zich al vijf maanden niet meer hadden laten zien en dat er daardoor tekorten ontstonden.⁶⁴ In de kern bestond de handel tussen de Engelse barken en de kolonisten uit het ruilen van voedsel, paarden en ander proviand, tegen tropisch hardhout, melasse en andere restproducten van suikerproductie, zoals bijvoorbeeld de alcoholische drank kiltum.⁶⁵ Voedsel en ander proviand was nodig voor het (over)leven van de kolonisten, dat terwijl paarden juist een rol speelden in het productieproces op de plantage. Zij dreven namelijk de zware molens van de suikerrietplantages aan en door dat harde werk en het tropische klimaat stierven ze meestal snel, er was dus een constante vraag naar nieuwe aandrijfdieren.⁶⁶

Voedsel en paarden

Voedsel vormde een van de belangrijkste importproducten van de kolonie. Dankzij de vendutielijsten van scheepsladingen, die werden opgesteld ten behoeve van een veiling van de lading van een schip, is er een helder overzicht van wat voor voedsel er zoal naar de kolonie gebracht werd door de Engelse barken. Voor dit onderzoek is er naar de vendutielijsten van vier schepen gekeken die allemaal in 1750 in Berbice aanmeerden, waarvan er 3 uit Barbados afkomstig waren en één uit Antigua.⁶⁷ Uit de lijsten blijkt dat al deze schepen een vergelijkbare lading droegen. Bij allen bestond het grootste deel van de lading namelijk uit vaten vlees, meel en boter. Ander vlees zoals spek en ham werden nog apart op de lijsten vermeld. Daarnaast vormde beschuit en gedroogd vis zoals kabeljauw of haring ook een vast onderdeel van het dieet. Zout werd ook in beperkte mate geïmporteerd. Naast voedsel werd er ook veel

⁶¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 8, 11 maart 1721.

⁶² NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 28, 23 juli 1725.

⁶³ Zo kreeg bijvoorbeeld gouverneur Waterham, die in 1733 wordt aangesteld, van de directie aanwijzingen mee over hoe hij om moet gaan de Engelse Barken.

HING, Particuliere instructie voor Gouverneur Waterham, vooral betreffende malversaties door zijn voorganger Commandeur Thierens' (7 mei 1733).

⁶⁴ NL-HaNA, SvB, , inv.nr. 79, f. 47, brief van gouverneur Lössner aan de directie, 20 februari 1741.

⁶⁵ Deze ruwe alcoholische drank uit suikerriet stond ook wel bekend als Garappa, Garapa, Kelduivel of Killdevil. Voor voorbeelden van deze handel, zie: NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 227, 19 maart 1736; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 5, f. 9, 15 maart 1742; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 16, f. 318, 11 december 1755.

⁶⁶ Hoonhout, *Borderless Empire*, 31.

⁶⁷ Dit waren *The Greyhound* van James Gibbs die uit Antigua kwam, *The Baby* van William Thomson uit Barbados, *The Kingston* van James Margratt uit Barbados en *The John and Eleanor* van William Witterong uit Barbados.

NL-HaNA, SvB, inv.nr. 105, f. 287, 11 maart 1750; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 108, f. 95-97, 1750; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 108, f. 100-102, 1750.

drank geïmporteerd, flessen rode wijn, port, verschillende soorten likeuren en Engelse kiltum vonden allemaal hun weg naar Berbice. Het lukte de kolonist Johannes Freer zelfs om drie flesjes exotische thee op de kop te tikken.⁶⁸

Niet al het voedsel en drank wat Berbice importeerde kwam van de Engelse barken. Een deel wordt ook via de Sociëteit uit Nederland geïmporteerd en tussen de jaren 1725-1747 werd er ook vlees uit Ierland geïmporteerd, al lijkt dit niet van structurele aard te zijn geweest.⁶⁹ Toch bleven de Britse handelaren een vitale schakel in de aanlevering van voldoende voedsel. Gouverneur Lössner wist te melden dat “Wy hebben thans veele eiginaars van plantages in deeze colonie die geene vivres [levensmiddelen] uit Holland ontbieden, en die steeds door den aanvoer der Engelse Barken zijn gespyst geworden.”⁷⁰ Deze afhankelijkheid van Engelse aanvoer gold niet enkel voor de vrije planters. Het lokale bestuur kocht ook levensmiddelen in op rekening van de Sociëteit.⁷¹ In 1721 kochten ze al proviand in van Britse handelaren en dat zou een constante blijven, ook al ging het tegen de regels van het octrooi in.⁷² Deze inkoop gebeurde ook uit een zekere noodzaak voor de directie. Voedselimport vanuit de Republiek was erg prijzig en lokaal aanbod, waar de transportkosten niet voor rekening van de directie kwamen, bood een mooie uitkomst. Zo werd gouverneur van Rijswijck in 1757 door de directie opgedragen om Engelse haver in te kopen “voor een modicque [geringe] prijs” in plaats van Nederlandse vanwege de “excessieve duurte ... hier ter lande”.⁷³ De handel in voedsel werd dus vrijwel geen strobreed in de weg gelegd en er werd vanuit Nederland sterk geleund op het lokale netwerk van voedselleverantie.⁷⁴ Dat deze afhankelijkheid van het lokale netwerk ook problemen met zich kon meebrengen, bleek in de periodes van oorlogstijd. Dit waren namelijk periodes waar transimperiale netwerken onder druk kwamen te staan. Voor Berbice betekende dit dat tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1739/40-1748) en Zevenjarige oorlog (1756-1763) de Britse barken zich minder lieten zien.⁷⁵ Dit omdat er een embargo werd opgelegd door de Britse Kroon, maar ook omdat de Britse handelaren op kaapvaart gingen in plaats van handelstocht.⁷⁶ Door de *entanglement* van Berbice hadden grote politieke gebeurtenissen dus invloed op de voedselleverantie.

⁶⁸ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 108, f. 100-102, 1750.

⁶⁹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 28-29, 23 juli 1725; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 213, 24 oktober 1747.

⁷⁰ NL-HaNA, SvB, , inv.nr. 79, f. 47, brief van gouverneur Lössner aan de directie, 20 februari 1741.

⁷¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 225, 19 maart 1736; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 17, f. 268, 7 april 1761.

⁷² NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 8, 11 maart 1721.

⁷³ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 17, f. 61, 13 juli 1757.

⁷⁴ De enige uitzondering op het ongemoeid laten van voedseltoevoer was de heffingen die de directie in 1757 deed afkondigen over geïmporteerd drank. Hierin werd voor de verschillende types drank uiteengezet hoeveel men erover moest afdragen.

HING, ‘Reglement op de belastingen van het zegel, op de aangevoerde dranken, op het houden van herbergen, de tappers, de Engelse barken en op het slachten en bakken ter verkoop.’ (5 juni 1757).

⁷⁵ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 79, f. 47, brief van gouverneur Lössner aan de directie, 20 februari 1741; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 81, f. 77, plantersbrief over de oorlog, 17 augustus 1740; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 133, f. 235, 5 oktober 1762.

⁷⁶ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 108, f. 439-441, brief van gouverneur Collier over de dreigende oorlog, 7 december 1755; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 123, f. 410, 15 november 1755.

Naast voedsel werden er ook veel paarden, en in mindere mate rundvee, geïmporteerd. Deze paarden werden door dezelfde barken als die van de voedselleveringen gebracht en deze handel maakte dus deel uit van hetzelfde netwerk. Vooral de Sociëteit was een groot inkoper van paarden, dit omdat de zij de meeste suikerplantages bezaten en dus de meeste paardenkracht nodig hadden. De gouverneur kocht ze dan ook direct op tegen een vaste prijs.⁷⁷ Omdat paarden vaak schaars waren in de kolonie, was de directie direct betrokken met deze handel.⁷⁸ In 1742 was het tekort blijkbaar zo groot, waarschijnlijk lag dit aan de oorlog die toen woedde, dat de directie gouverneur Lössner toestemming gaf om de in 1734 ingevoerde heffingen op aankomende Engelse barken naar beneden bij te schroeven.⁷⁹ De directie doet hier een beroep op het beoordelingsvermogen van de gouverneur aangezien hij “in loco” was en beter zicht op de situatie had. Dit delegeren van verantwoordelijkheid leek te lonen, aangezien de directie een jaar later, op 25 februari 1743, haar genoeg laat blijken als ze bekend wordt dat Lössner 31 paarden van de Britten heeft weten te kopen.⁸⁰

Naast de toevoer van de Engelse barken, haalde het koloniale bestuur ook nog zelf paarden uit de Orinocodelta.⁸¹ Dit gebied, tegenwoordig deel van Venezuela, stond onder Spaanse jurisdictie en officieel was deze handel zowel volgens de Spaanse als Nederlandse regels verboden.⁸² Deze regels hielden de handel echter niet tegen. In de jaren 1728-1733 alleen al werden er 144 paarden door gouverneur Tierens geïmporteerd vanuit de Orinocodelta.⁸³ Hierbij moet wel gezegd worden dat naast het Spaanse lokale bestuur er ook nog veel de facto onafhankelijke Amerindianen in het gebied leefden waar de kolonisten uit Berbice ook handel mee dreven.⁸⁴ Berbice was niet de enige Nederlandse kolonie die handel dreef met de Spanjaarden in de Orinocodelta. Er zijn aanwijzingen dat Suriname ook wel eens paarden daar inkocht, maar Essequibo was duidelijk het meest verweven met de Spaanse buur.⁸⁵ Naast paarden handelden zij ook in voedsel, cacao, tabak, slaven en andere goederen.⁸⁶ De directie van de Sociëteit kreeg in 1762 een brief van gouverneur van Hoogenheim waarin hij mededeelde dat de Spaanse autoriteiten de Orinocodelta open hadden gesteld voor buitenlandse scheepsvaart. Hij stelde voor om “op voorbeeld van Issequebe [Essequibo]” ook direct te profiteren van deze kans en een uitgebreidere handel met de Orinocodelta op te zetten.⁸⁷ Dit sentiment

⁷⁷ HING, ‘Instructie voor Gouverneur Colier’ (3 juni 1749).

⁷⁸ Zie bijvoorbeeld deze kleine greep van archiefstukken waarin paarden voorbijkomen: NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 9, 15 maart 1742; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 135, f. 1782-1732, brief van gouverneur Hoogenheim aan de directie, 19 september 1764.

⁷⁹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 9, 15 maart 1742.

⁸⁰ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 24, 13 augustus 1742.

⁸¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 90, f. 11, 25 augustus 1745; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 30 mei 1736.

⁸² Hoonhout, *Borderless Empire*, 50; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 30, 30 mei 1736.

⁸³ HING, ‘Particuliere instructie voor Gouverneur Waterham, vooral betreffende malversaties door zijn voorganger Commandeur Thierens’ (7 mei 1733).

⁸⁴ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 90, f. 11, 24 augustus 1745.

⁸⁵ Fatah-Black, *White Lies*, 56.

⁸⁶ Hoonhout, *Borderless Empire*, 30-34; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 92, f. 51-52, brief van Gouverneur Lössner aan de directie, 30 juli 1746.

⁸⁷ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 18, f. 6, 13 juli 1762; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 131, f. 366, brief van Gouverneur Hoogenheim over negotie met de Orinoco, 30 maart 1762.

van het uitbreiden van het handelsnetwerk leek al langer te spelen, aangezien er ook op een brief van gouverneur Lössner uit 1746 op gezinspeeld werd.⁸⁸ Toch wijst de directie dit voorstel af, met de boodschap dat van Hoogenheim zich op de bloei van de eigen kolonie moest richten.⁸⁹

Hout en melasse

Naast importeren deed Berbice natuurlijk ook waren exporteren. Een belangrijk exportproduct van Berbice was hout, niet verwonderlijk gezien de omgeving waarin de kolonie zich bevond. Vooral het tropische ‘Boerewei hout’, tegenwoordig bekend als Massaranduba, werd veel verhandeld. Dezelfde Britse barken die voedsel en paarden aanleverden, namen hout mee terug.⁹⁰ De directie in Amsterdam had ook in de gaten dat er in de houthandel het nodige voor de kolonie te verdienen viel, maar was ook voorzichtig om deze te veel ruimte te geven.⁹¹ De houtkap die op de kolonie plaatsvond moest namelijk ten bate zijn van het aanleggen en onderhouden van plantages, maar het was niet de bedoeling dat het een eigen bedrijfstak zou vormen. De directie zag immers liever dat de kolonisten zich richtten op het verbouwen van *cash crops* voor de Nederlandse markt, waar de directie ook meer aan verdiende, in plaats van te produceren voor het transimperiale netwerk.⁹² Om deze reden werd twee kolonisten uit Barbados, die door de houtnood op hun eiland gedwongen werden om over imperiale grenzen heen te kijken voor een oplossing, een stuk grond geweigerd. De directie vermoedde dat ze dit namelijk enkel voor de houtkap wilden gebruiken.⁹³ Gedurende de periode 1732-1765 werden er meerdere regels opgelegd aan de uitvoer van hout. Zo werd er in 1757 een heffing van drie gulden aangekondigd voor elk schip dat hout uitvoerde.⁹⁴ In 1762 werd door de Raad van Politie de uitvoer van boerewei hout verboden, maar deze maatregel lijkt een jaar later alweer afgeschaft, aangezien er toen een nieuwe belasting van vijf gulden per houtuitvoerend schip werd opgelegd.⁹⁵ De houthandel was niet uniek voor Berbice. In Suriname was er ook een houtmarkt voor de Engelse schepen.⁹⁶

Melasse was het andere grote exportproduct van Berbice. Dit stroopachtige restproduct dat overblijft bij het verwerken van suikerriet wordt gebruikt voor het stoken van rum. Berbice kende zelf een bescheiden productie van kiltum, maar het grootste deel van de geproduceerde melasse werd verkocht

⁸⁸ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 92, f. 51-52, brief van Gouverneur Lössner aan de directie, 30 juli 1746.

⁸⁹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 18, f. 6, 13 juli 1762.

⁹⁰ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 106, f. 241, overzicht van houtverkoop, 1750.

⁹¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 24, f. 134, 28 juli 1734.

⁹² NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 53, 25 februari 1743.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ HING, ‘Reglement op de belastingen van het zegel, op de aangevoerde dranken, op het houden van herbergen, de tappers, de Engelse barken en op het slachten en bakken ter verkoop.’ (5 juni 1757).

⁹⁵ HING, ‘Verplichting van Engelse schepen met levensmiddelen die als retourlading boerewijhout resp. siroop meenemen, vijf resp. tien gulden te betalen aan de ontvanger van de modique lasten’ (15 januari 1763); NL-HaNA, SvB, inv.nr. 17, f. 313, 5 december 1761; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 133, f. 235, Brief van de raad van Politie aan de directie, 5 oktober 1762.

⁹⁶ Fatah-Black, *White Lies*, 110-119.

aan Britse handelaren. De melassehandel, een van de beter onderzochte transimperiale handelsnetwerken, verbond vrijwel heel het Caribisch gebied en Noord-Amerika met elkaar.⁹⁷ Britse schepen gingen namelijk niet alleen de Britse eilanden af voor melasse, maar deden ook Franse en Nederlandse koloniën aan.⁹⁸ Berbice was ook een van deze stopplaatsen. Melasse uit Berbice werd hoofdzakelijke naar Noord-Amerika geëxporteerd, maar ook naar Caribische eilanden zoals Saint Kitts.⁹⁹ Het is niet verwonderlijk dat de Britten dit handelsnetwerk domineerden. Het vervoer van goederen, de positie van tussenpersoon, werd vanaf de 17e eeuw al steeds gedomineerd door één land. In de 17e eeuw was dat de Republiek, maar in de 18e eeuw namen Britse schippers, vooral die afkomstig uit Noord-Amerika, deze positie over.¹⁰⁰ Britse dominantie zorgde ervoor dat hun koloniën dan ook hotspots van *entanglement* waren. Het is dus logisch dat melasse en andere producten uit Berbice geëxporteerd werden naar Barbados en New-England en niet naar plaatsen zoals bijvoorbeeld het Franse Martinique of Spaanse Puerto Rico.

De Sociëteit had een groot belang in de melassehandel aangezien zij de grootste suikerproducent, en daarmee melasseproducent, van de kolonie waren.¹⁰¹ De directie had de wens dat melasse werd geruild voor voedsel en paarden. Hiermee waren zij een restproduct kwijt en behielden ze ook nog geld in de kolonie.¹⁰² Deze wens leek echter vaak ver van de werkelijkheid af te staan, aangezien de gouverneur en ambtenaren vaak handelden naar wat hun het beste leek. Zo kocht gouverneur Lössner in 1743 en 1744, midden tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, proviand in van de Engelse barken en betaalde hij met wisselbrieven. Toen de directie dit hoorde, stuurde zij een bericht aan Lössner waarin hij herinnerd werd dat dit niet de bedoeling was en dat er alleen geruild moest worden met melasse, kiltum of hout.¹⁰³ Lössner verdedigde zichzelf en verklaarde dat enkel met melasse ruilen “volstrekt onmogelijk is, door dien de compagnie plantages niet genoeg syroop [melasse] konne vergaderen.”¹⁰⁴ Verderop in zijn brief betoogde hij ook nog dat Berbice tijdens deze oorlogstijd moest concurreren met Suriname en Essequibo voor het proviand van de Britse barken en dat, als de melassehandel de barken makkelijk werd gemaakt, hij ze hoopte te binden aan de kolonie. Hierdoor zou er meer zekerheid ontstaan voor de

⁹⁷ Klooster & Oostindie, *Realm between empires*, 39-56.

De melassehandel en rumproductie van het Caribisch gebied en Noord-Amerika heeft al de nodige wetenschappelijke aandacht genoten. Het meest recente boekwerk in die collectie is: Frederick H. Smith, *Caribbean Rum: A Social and Economic History* (Gainesville 2006).

⁹⁸ Klooster & Oostindie, *Realm between empires*, 39-56.

⁹⁹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 99, f. 238, brief van Hendrik Blankenburg aan de directie, 1749.

¹⁰⁰ Wim Klooster, ‘Inter-Imperial Smuggling in the Americas, 1600-1800’, in: Bernard Bailyn & Patricia L. Denault eds., *Soundings in Atlantic History. Latent Structures and Intellectual Currents, 1500-1830* (Cambridge 2009) 141-180; Hoonhout, *Borderless Empire*, 12; Klooster & Oostindie, *Realm between empires*, 7-8, 25, 226.

¹⁰¹ Hier een selectie van archiefstukken van wanneer de melasse ter sprake kwamen bij de directie: NL-HaNA, SvB, inv.nr. 14, f. 45, 27 juni 1737; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 16, f. 318, 11 december 1755; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 17, f. 268, 7 april 1761.

¹⁰² NL-HaNA, SvB, inv.nr. 14, f. 45, 27 juni 1737; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 14, f. 73, 3 maart 1738; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 75, 6 september 1743.

¹⁰³ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 75, 6 september 1743; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 114, 12 november 1744.

¹⁰⁴ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 87, f. 13-14, brief van gouverneur Lössner aan de directie, 21 juni 1744.

voedselleveranties.¹⁰⁵ Dat die voedselleverantie ook gewaarborgd bleef laat zien dat het transimperiale netwerk van Berbice robuust was. Ondanks de oorlogen bleef de handel wel doorgaan, al was het soms minder dan gebruikelijk. Voor Berbice en de andere koloniën in het netwerk was er ook geen keuze, de gebieden waren te veel *entangled* om ineens onafhankelijk te kunnen opereren.¹⁰⁶

Het Netwerk

Zoals eerder al vermeld zijn er voor dit onderzoek meerdere vendutielijsten van Engelse barken bekeken. Omdat de herkomst van het schip hierop vermeldt stond, valt er een grof beeld te schetsen van hoe het bredere handelsnetwerk waar Berbice zich in bevond er uit zag. Van de schepen werd gezegd dat deze afkomstig waren uit Barbados en Antigua, maar dit betekent niet dat dit ook de daadwerkelijke plaats van herkomst was. Dit was slechts de vorige plek waar het schip had aangemeerd. Het handelsnetwerk was namelijk omvangrijker dan enkel Barbados/Antigua–Berbice. Van de jaren 1749, 1750 en 1753 zijn er overzichten overgeleverd van alle vertrekkende Engelse barken met hun opgegeven bestemming.¹⁰⁷ Deze cijfers -te zien in figuur 5- geven samen met de eerdergenoemde vendutielijsten een accurater beeld van de bredere wereld waarin Berbice zich bevond. Uit dit beeld zijn een drietal belangrijke schakels in het handelsnetwerk te ontwaren: de Guyana's/de Wilde Kust (Berbice, Essequibo, Demerara en Suriname), de Caribische eilanden (Barbados, Antigua, Sint-Eustatius) en New England (Rhode Island, Boston, Bristol). Madeira was een geval apart en daar wordt in het volgende hoofdstuk nog op teruggekomen. Wat deze drie regio's verbond, was dat ze allemaal een bepaalde vraag en aanbod hadden die op elkaar aansloten. Berbice en andere koloniën aan de Wilde Kust hadden voedsel en paarden nodig, net hetgeen wat er in New England volop aanwezig was. De rumstokerijen van New England zaten juist verlegen om melasse, waar de Guyana's juist veel van hadden.¹⁰⁸ Caribische eilanden zoals Barbados waren een tussenstation voor schepen die vanuit New England kwamen. Vanwege de grootschalige ontbossing op deze eilanden was de vraag naar hout hier groot, iets waar de Guyana's ook veel van hadden.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ Klooster, 'Inter-Imperial Smuggling', 171; Mulich, *In a Sea of Empires*, 58-60; Hoonhout, *Borderless Empire*, 114; Fatah-Black, *White Lies*, 51-54.

¹⁰⁷ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 102, f. 352, 1749; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 108, f. 79, 1750; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 118, f. 302, 1753.

¹⁰⁸ Enthoven, 'That Abominable Nest of Pirates', 266-267; Hoonhout, *Borderless Empire*, 114; Klooster & Oostindie, *Realm between Empires*, 40.

¹⁰⁹ Fatah-Black, *White Lies*, 110-119; Klooster & Oostindie, *Realm between Empires*, 25.

Jaar	Barbados	New-England	Madeira	Antigua	Essequibo	Suriname	St. Eustatius	Totaal
1749	14	1	2	2	2	-	2	23
1750	9	-	2	2	-	-	1	14
1753	13	-	1	-	2	2	1	19

Figuur 5: Overzicht van bestemmingen van de Engelse barken volgens de vertreklijsten van 1749, 1750 en 1753. Van de voorgaande, tussenliggende en latere jaren zijn geen vertreklijsten gevonden.

Op het eerste gezicht lijkt de schakel van New England maar zeer bescheiden, met maar één schip in 1749 wat het als bestemming opgaf. De vaart op Barbados daarentegen lijkt enorm belangrijk met meer dan de helft van de schepen die daar elk jaar naar toe vertrok. Toch waren Barbados en andere Caribische eilanden vaak niet meer dan een tussenstation voor de schippers van of naar New England.¹¹⁰ Zo is er op de vendutielijst te zien dat kapitein James Gibbs het eiland Antigua als herkomst opgaf en staat op de vertreklijst Barbados als bestemming.¹¹¹ Gouverneur van Rijswijck wist de directie echter te melden dat Rhode Island zijn thuisbasis was.¹¹² Datzelfde gold voor kapitein William Holmes, die bij zijn vertrek Barbados als bestemming opgaf, maar waar in een ander document New England als thuisbasis opgegeven stond.¹¹³ Nu is het te makkelijk gezegd dat de Caribische eilanden zelf niets toevoegden aan het handelsnetwerk. Op de vendutielijst staat namelijk naast voedsel ook nog een hele rits aan gefabriceerde- en andere goederen. Een aanzienlijk deel hiervan, zoals bijvoorbeeld kaarsen, bestek en ijzerwerk, kwam uit Noord-Amerika of Europa, maar op het schip de *Greyhound* is bijvoorbeeld ook een lading koraal en tabak te zien.¹¹⁴ Hoogstwaarschijnlijk waren deze goederen uit Antigua zelf of een ander Caribisch eiland afkomstig, aangezien New England niet bekend stond om zijn tabaksproductie en koraalriffen.

Berbice was dus duidelijk deel van de Guyana-schakel die voor hout en melasse aan het netwerk leverde en voedsel en paarden afnam. Suriname en Essequibo namen diezelfde rol in en waren van dezelfde barken afhankelijk voor hun handel.¹¹⁵ Dit verklaart ook hun aanwezigheid op de vertreklijsten, Amerikaanse handelaren deden namelijk meerdere koloniën aan op hun reizen. Dat ze deel waren van dezelfde schakel kon in tijden van oorlog wel nadelig uitpakken. In Lössners brief uit 1744 zei hij hoe de vaart op Berbice onder druk kwam te staan en dat hij moest concurreren met de buurkoloniën voor proviand, deze kampten namelijk ook met tekorten.¹¹⁶ Naast dit belangrijke handelsnetwerk met de

¹¹⁰ Fatah-Black, *White Lies*, 54-56.

¹¹¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 118, f. 302, 1753; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 105, f. 287, 11 maart 1750.

¹¹² NL-HaNA, SvB, inv.nr. 127, f. 604, 17 april 1758.

¹¹³ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 118, f. 302, 1753; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 112, f. 352, 23 juli 1752.

¹¹⁴ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 105, f. 287, 11 maart 1750.

¹¹⁵ Fatah-Black, *White Lies*, 41-51; Hoonhout, *Borderless Empire*, 113-120.

¹¹⁶ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 87, f. 13-14, Brief van Gouverneur Lössner aan de directie, 21 juni 1744; Fatah-black, *White Lies*, 42-43.

Britse handelaren, deelden deze drie koloniën ook nog een tweede handelsnetwerk met de Orinocodelta voor de paardenhandel.

Lijste der Engelsche Brigantjns, Barques en Schooners vertrokken in 't jaar 1749.

Maand	Datum	Kapitein	Schip	Bestemming
Jan.	16	Cap ⁿ John Gibbs	voerende de Barq de Lee flower	naar Essequibo 13 geen last en slagge geld
		Jeremias Cranstaom	voerende de schooner	de Succed naar Barbados
		William Tompson	voerende de Brigantijn	de Nieuw Bristown naar Barbados
Maart	6	Soln Moses	voerende de schooner de Charmings	betij naar Barbados
	11	James Gibbs	voerende de Brigantijn de Gyslound	naar Madera
		William Tompson	voerende de Brigantijn	de Nieuw Bristown naar Barbados
		Jeremias Cranstaom	voerende de schooner	de Succed naar Barbados
		Thomas Thomas	voerende de Brigantijn	de Elisabeth naar Barbados
	21	Samuel Robertson	voerende de Barq de Concordia	naar de Westindies 13 betaald geen last nog slagge geld
Mei	34	Soln Moses	voerende de schooner de Charmant	betij naar Barbados
Juni	2	Thomas Godman	voerende de Brigantijn	de Providence naar Barbados
	10	Soln Martin	voerende de Barq de Sara	naar Essequibo
		Thomas Thomas	voerende de Elisabeth	Brigantijn naar Barbados
Juli	28	William Tompson	voerende de Brigantijn	de Nieuw Bristown naar Barbados
Aug.	16	Thomas Byslam	voerende de Brigantijn	de Industrie naar Boston
Sept.	9	Sachan Carpenter	voerende de Barq de Charmant	betij naar Barbados
Oct.	26	Soln Gibbs	voerende de Barq de Lee flower	naar Madera
Nov.	4	William Tompson	voerende de Brigantijn	de Nieuw Bristown naar Barbados
		Thomas Thomas	voerende de Brigantijn	de Elisabeth naar Barbados
	25	Soln Groinwicht	voerende de Brigantijn	de Gyslound naar Antigua
	28	Abraham Hughes	voerende de schooner	de Maria naar Barbados
	31	James Gibbs	voerende de Brigantijn	de Gyslound naar Antigua

Figuur 6: Vertreklijst van alle vertrekkende Britse barken in 1749. Eerst wordt de maand en datum benoemd, daarna de kapitein en de naam van het schip. Vooral interessant voor dit onderzoek zijn de bestemmingen die op het eind worden genoemd.

Clandestiene Handel

Al de hiervoor besproken handel kende een zekere mate van tolerantie, ook al ging het formeel gezien in tegen het octrooi van de Sociëteit. De gouverneur en andere sociëteitsambtenaren waren zich terdege bewust van de noodzaak en het nut van de handel en deden er dan ook aan mee. De directie wilde nog wel eens protesteren, maar ook zij waren zich ervan bewust dat Berbice sterk vervlochten was in een transimperiaal netwerk. Nu was deze getolereerde handel niet de enige vorm van handel in de kolonie. Handel was namelijk een spectrum wat overliep van compleet legaal, naar de getolereerde inbreuk op het octrooi, met clandestiene handel aan het andere uiterste. Smokkel was namelijk een essentieel onderdeel van de economie van Berbice en droeg ook bij aan de sterke *entanglement* met andere gebieden. Dat smokkel zo belangrijk was, is niet verwonderlijk. Wim Kloosters beargumenteert in zijn bundelbijdrage *Inter-Imperial Smuggling* namelijk dat de gehele koloniaal-Amerikaanse wereld aan elkaar hing van illegale handel. Vaak was deze ook even belangrijk als, of zelfs belangrijker dan, de

legale handelsstromen.¹¹⁷ Dit is bijvoorbeeld te zien bij de koloniën Essequibo en Demerara. Hoonhout betoogt dat smokkel in deze koloniën van een dusdanig belang was, dat ze nooit zonder hadden kunnen bestaan.¹¹⁸ Smokkelen werd zelfs als een recht gezien door de planters en toen de overheid in 1787 de regels strenger ging handhaven brak er haast een opstand uit, een verschijnsel dat zich ook in andere Caribische koloniën voordeed.¹¹⁹ In Berbice was dit niet anders.

Een belangrijk concept bij onderzoek naar smokkel is *nebular of power*.¹²⁰ Dit is het idee dat er binnen een staat of maatschappij meerdere centra van macht bestonden die door hun concurrerende belangen ruimtes konden creëren voor (illegale) economische activiteiten. Zoals in de situatieschets al naar voren is gekomen, had Berbice ook te maken met meerdere concurrerende machtscentra en belangen. De gouverneur en sociëteitsambtenaren hadden hierin een interessante middenpositie tussen de directie (die handel liever volgens de regels zag gebeuren) en de planters (die smokkel niet erg vonden zolang ze er profijt van hadden). Ze werden geacht de wil van de directie op te volgen, maar aan de andere kant stonden ze ook, impliciet of expliciet, onder druk van de planters, de mensen die ze waarschijnlijk tot hun vrienden- en kennissenkring rekenden, om een oogje toe te knijpen voor de smokkel. Sociëteitspersoneel faciliteerde smokkel dus of deed er zelfs actief aan mee, de opbrengsten konden immers extra inkomsten zijn boven op het sociëteitssalaris. Dit faciliteren van smokkel wordt duidelijk uit de brief van ambtenaar Adriaan Gillissen uit 1761. Hierin achtte Gillissen zichzelf prijzenswaardig omdat hij een penning van 40 gulden had geweigerd aan te nemen van een kapitein. Hij vermeldt wel dat “t geen egter door anderen [sociëteitsambtenaren] gretig is geaccepteerd.”¹²¹ Deze dualiteit van het lokale bestuur, met de officiële taak om smokkel tegen te houden en het tegelijkertijd ook te faciliteren, was kenmerkend voor de gehele koloniale Cariben.¹²²

Berbice en smokkel

Wat onderzoek naar clandestiene handel lastig maakt, is dat smokkel meestal heel bewust buiten de boeken werd gehouden. Hierdoor is het vaak moeilijk een om te zeggen hoe groot de smokkelhandel nu precies was, enkel dat het ‘aanzienlijk’ was.¹²³ Berbice heeft ook met deze absentie van direct bewijs te maken. Er is echter wel indirect bewijs wat erop duidt dat smokkel wel wezenlijk een factor van belang was in de kolonie en dat de directie ook goed op de hoogte was van deze clandestiene handel. Zo

Figuur 6: NL-HaNA, SvB, inv.nr. 102, f. 352, 1749.

¹¹⁷ Kloosters, *Inter-Imperial Smuggling*, 141-180.

¹¹⁸ Hoonhout, *Bordereless Empire*, 111-135.

¹¹⁹ Hoonhout, *Bordereless Empire*, 64-69; Klooster, *Inter-Imperial Smuggling*, 145.

¹²⁰ Karwan Fatah-Black & Matthias van Rossum, ‘De Nederlandse smokkelhandel, 1600-1800’, *TSEG-The Low Countries Journal of Social and Economic History* 13.1 (2016) 1-22, aldaar 6-7.

¹²¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 363, f. 180-181, Brief van Adriaan Gillissen aan de directie, 6 augustus 1761.

¹²² Kloosters, *Inter-Imperial Smuggling*, 142-149, Fatah-Black & van Rossum, ‘De Nederlandse smokkelhandel’, 13.

¹²³ Kloosters, *Inter-Imperial Smuggling*, 179.

vaardigde de directie in de periode 1743-1757 wel vijf keer een vergelijkbare ordonnantie uit waarin stond dat alle schepen die de kolonie aandeden zich verplicht moesten melden bij de brandwacht aan de monding van de rivier of het fort Nassau om hun lading aan te geven. Verder werd er als boodschap bij gegeven dat de gouverneur en ambtenaren zonder aankondiging een schip mochten inspecteren om te zien of alle regels wel goed werden nageleefd.¹²⁴ Deze regels waren er sterk op gericht om de smokkelhandel meer onder controle te krijgen. Het feit dat deze herhalingen maar bleven komen, ook na 1757 nog, wijst erop dat ze niet het beoogde resultaat behaalden. Vooral in oorlogstijd moet smokkel van groot belang zijn geweest. Omdat de semilegale handel in omvang afnam, maar de vraag van de kolonie wel hetzelfde bleef, moest de smokkelmarkt dit gat opvangen.

Een enkele keer werd smokkel wel expliciet benoemd. Zo besprak de directie in de resoluties van 27 juni 1735 dat een Engelse bark de meldplicht bij de brandwacht (aan het begin van de rivier) had genegeerd en zich ongezien stroomopwaarts probeerde te begeven. Ter hoogte van het fort Nassau werd deze aangehouden door de gouverneur, maar helaas vermeldt het archiefstuk niet wat de bark als reden gaf voor het negeren van de meldplicht en wat voor goederen deze aan boord had.¹²⁵ Uit andere gevallen valt wel op te maken wat er zoal gesmokkeld werd en ook op welke manier dat gebeurde. De eerder besproken getolereerde barkenhandel had namelijk naast de semilegale handel in voedsel en paarden ook nog een illegaal component. Zo merkte de directie in de resoluties van 27 juni 1735 terecht op “dat men [de directie] zich laat welgevallen, het trocqueren [ruilen] van paarden met de Engelsche tegens syroop, maar dat men niet nalaten kan te melden, dat Directeuren considerende het misbruik dat daar van gemaakt zoude kunnen worden, door het diverteren [wegleiden] van de producten, zo van directeuren als van de vrije planters zelf.”¹²⁶ De directie, die in haar pragmatisme gebruik maakt van de *entanglement* van Berbice, was er ook voor bevreesd dat diezelfde *entanglement* haar productie zou weggapen en die angst van de directie voor de Engelse barken was gegrond. De plantageproducten die eigenlijk voor de Nederlandse markt bedoeld waren, dus de suiker, cacao, koffie en andere gewassen, werden via de schepen uit de kolonie weggevoerd en kwamen via het eerder beschreven transimperiale netwerk naar alle waarschijnlijk op de Noord-Amerikaanse of Britse markt terecht.¹²⁷ Naast de plantageproducten werd er ook meer melasse en hout uitgevoerd dan dat er werd opgegeven.¹²⁸ Op die manier werd er belasting ontdoken. Interessant aan het eerdere citaat is dat de directie het daar zowel

¹²⁴ HING, ‘Verscheping van goederen pas na aangifte ter secretarie en betaling van het waaggeld.’ (8 januari 1743); HING, ‘Instructie voor Gouverneur Colier’ (3 juni 1749); HING, ‘Verplichting van kapiteins, schippers en eigenaars voor vertrek van schepen met producten aan de Gouverneur en boekhouder-opzichter-generaal een exacte lijst van de lading ter hand te stellen.’ (19 oktober 1749); HING, ‘Inleveren bij verscheping van producten van een lijst met nauwkeurige beschrijving van de goederen en voldoen van het verschuldigde waaggeld.’ (4 juni 1757); HING, ‘Reglement op de belastingen van het zegel, op de aangevoerde dranken, op het houden van herbergen, de tappers, de Engelse barken en op het slachten en bakken ter verkoop.’ (6 juni 1757).

¹²⁵ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 178, 27 juni 1735.

¹²⁶ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 177, 27 juni 1735.

¹²⁷ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 17, f. 75, 200 oktober 1757; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 16, f. 113, 27 maart 1751; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 99, f. 238, brief van Hendrik Blankenburg aan de directie, 1749.

¹²⁸ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 16, f. 318, 11 december 1755; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 119, f. 116, 18 maart 1754.

had over het smokkelen van producten van particuliere plantages, waar dat ook enigszins te verwachten viel, maar ook over producten van de directieplantages. Blijkbaar was er ook enig wantrouwen tegenover het eigen personeel en deze verdenking is ook logisch als het geval van gouverneur Lössner bekeken wordt. Zoals in de situatieschets al naar voren is gekomen, exploiteerden gouverneur Lössner en nog wat andere ambtenaren illegaal een eigen plantage.¹²⁹ Omdat Lössner deze illegaal gekweekte producten kwijt moest en export naar Nederland geen optie was omdat zijn fraude dan aan het licht zou komen, waren hij en de anderen aangewezen op de smokkel. Het lokaal bestuur was dus ook aangewezen op dit transimperiale netwerk als zij zich mengden in de smokkel.

Naast de smokkelhandel die in de kolonie zelf plaatsvond, hadden sociëteitsambtenaren ook een faciliterende rol bij het illegaal importeren naar andere koloniën, namelijk bij de uitvoer van melasse naar Noord-Amerika. Bij de vertreklijsten van de Engelse barken was het Portugese eiland Madeira namelijk een opmerkelijke bestemming die verdacht vaak voorkwam.¹³⁰ Nu was Madeira wel sterk *entangled* in de Atlantische wereld met de handel in de Madeirawijn, maar is het onwaarschijnlijk dat melasse, een product wat ook op Madeira zelf geproduceerd werd, daar naar toe werd vervoerd. Wat hier het geval was, was dat Madeira door de Noord-Amerikaanse schippers als nepbestemming werd opgegeven en ze in werkelijkheid naar Noord-Amerika terugvoeren.¹³¹ Dit deden ze om de in 1733 ingevoerde Britse *Molasses Act* te ontwijken, daarin werd namelijk vastgesteld dat er voortaan een heffing betaald moest worden op geïmporteerde melasse. Via een maas in de wet kon de vaart via Portugese eilanden wel doorgaan. Als schippers konden aantonen dat ze van Madeira kwamen in plaats van Berbice, ontweken ze dus de belasting. In Suriname gebeurde hetzelfde. De gouverneur daar keurde Madeira ook steeds goed als bestemming voor de Britse barken, hoewel hij vrijwel zeker beter wist.¹³² In Berbice werd waarschijnlijk hetzelfde gedaan door de autoriteiten om de Britse handelaren te helpen, met de hoop dat ze met deze gunst de Britse handelaren sterker aan zich wisten te binden.

Slavenhandel

De slavenhandel nam een bijzondere positie in en schommelde op het spectrum van handel tussen getolereerd en clandestien. In de situatieschets is al naar voren gekomen dat het aantal gesanctioneerde slavenschepen aan de lage kant was, te laag eigenlijk om voldoende slaven te kunnen leveren.¹³³ Dit falen van de WIC, en later ook van particuliere handelaren, om voldoende werkkraft aan te leveren

¹²⁹ HING, 'Instructie voor Gouverneur Colier' (3 juni 1749).

¹³⁰ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 102, f. 352, 1749; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 108, f. 79, 1750; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 118, f. 302, 1753.

¹³¹ Fatah-Black, *White Lies*, 58-61.

¹³² Fatah-Black, *White Lies*, 58-61; Fatah-Black & van Rossum, 'De Nederlandse smokkelhandel', 9.

¹³³ Postma, *Atlantic Slave Trade*, 192-195, 217.

was een verschijnsel waar elke Nederlandse kolonie in Amerika mee te maken had.¹³⁴ Hierdoor ontstond er een niche die door de (smokkel)handel van de Britse barken gevuld kon worden. De reactie van de directie op deze handel varieerde over de onderzoeksperiode. Zo verboden ze in 1732, 1744 en 1762 de import van slaven van Britse schepen of “van onze naburige Colonien en bijleggende eilanden”.¹³⁵ Die naburige koloniën en eilanden betroffen waarschijnlijk Suriname, Essequibo en Barbados. De directie wilde deze import aan banden leggen omdat zij de geïmporteerde slaven als een gevaar zagen. Dit zouden namelijk opstandige types zijn die uit hun vorige kolonie verbannen waren en daarom maar doorverkocht werden.¹³⁶ De praktijk laat echter ook een ander beeld zien. Zo waren er in ieder geval in 1758 en 1761 Britse schepen met slaven in Berbice en was de directie hiervan op de hoogte en werd de verkoop ook in een zekere mate geaccepteerd.¹³⁷

Er werden echter ook slaven de kolonie ingevoerd op minder legale wijzen. Zo was er een Britse bark van kapitein Clarke uit Barbados die hout uit de kolonie kwam halen. Daarvoor had hij ook tien slaven meegenomen, zogenaamd om te helpen bij het laden. Bij Clarkes vertrek uit de kolonie merkte gouverneur van Rijswijck echter op dat deze slaven verdwenen waren. Waarschijnlijk had Clarke deze ergens, buiten het zicht van de gouverneur, verkocht.¹³⁸ Dat sociëteitsambtenaren ook betrokken waren bij deze slavenhandel valt af te leiden uit de eerdergenoemde brief van Adriaan Gillissen. Hierin beschreef hij hoe, na het uitdelen steekpenningen, een Britse bark 30 slaven aan land zette en onderhands verkocht aan de heren Vernesobre en Wijs.¹³⁹ De genoemde Wijs is hier vrijwel zeker Abraham Wijs, de secretaris van de kolonie. Dat roept dan weer de vraag op wat een sociëteitsambtenaar, die immers geen plantages mochten exploiteren, met slaven moest. Mogelijk deed hij dit, net als Lössner, wel en was hij zowel voor zijn import als export aangewezen op de clandestiene transimperiale handel.

Naast handel met de Britse barken, werd er ook nog in slaven gehandeld met de Orinocodelta.¹⁴⁰ Uit stukken uit 1736 blijkt dat kolonisten zelf naar de Orinoco toevoeren om daar, naast de eerdergenoemde paarden, ook zogenaamde ‘rode slaven’ (Amerindianen) te halen.¹⁴¹ Later lijkt de stroming om te slaan en kwamen er schepen vanuit de delta naar Berbice om daar slaven af te leveren. Net als bij de slavenhandel van de Engelse barken, werden ook hier slaven illegaal doorverkocht.¹⁴² In het begin van de jaren 40 lijkt deze Orinoco slavenhandel op te drogen, de verwijzingen in de bronnen naar Orinoco gaan dan nog hoofdzakelijk over de paardenhandel. In het directiearchief komt niet duidelijk naar voren

¹³⁴ Ibidem, 184-192, 203.

¹³⁵ HING, ‘Octrooi van de Staten-Generaal voor Directeuren van de Kolonie Berbice.’ (6 december 1732); HING, ‘Ordonnantie voor het invoeren van slaven’ (6 januari 1762); NL-HaNA, SvB, inv.nr. 15, f. 113, 9 november 1744.

¹³⁶ HING, Ordonnantie voor het invoeren van slaven (6 januari 1762).

¹³⁷ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 17, f. 115, 13 oktober 1758; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 363, f. 180-181, 6 augustus 1761.

¹³⁸ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 125, f. 706, 30 mei 1757.

¹³⁹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 363, f. 180-181, 6 augustus 1761.

¹⁴⁰ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 53, f. 62, 30 mei 1736.

¹⁴¹ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 53, f. 62, 30 mei 1736.; NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 237, 18 april 1736.

¹⁴² NL-HaNA, SvB, inv.nr. 13, f. 237, 18 april 1736.

waarom deze handel stopte, er is bijvoorbeeld geen maatregel van de directie gevonden die de handel aan banden legde, maar de Oostenrijkse Successieoorlog kan er mee te maken hebben gehad. Een van de laatste meldingen van een slavenreis vanuit de Orinoco komt namelijk uit een brief van gouverneur Lössner uit 1741. Hierin vertelde hij hoe een schip uit Sint-Eustatius, dat zojuist slaven uit de Orinocodelta had opgehaald, ter hoogte van Essequibo door een Barbadiaans schip wat bemand was met handelaren uit New-England werd gekaapt.¹⁴³

Conclusie

“Onse colonie kan niet bestaan sonder de Engelse Barken die met proviand komen.”¹⁴⁴ Met dat citaat werd deze scriptie geopend en het geeft goed samengevat een antwoord op de onderzoeksvraag hoe het transimperiale netwerk van Berbice in de periode 1732-1765 vorm kreeg in het samenspel tussen Sociëteit, koloniale regering, en kolonisten. Berbice was namelijk sterk verwickeld in de grotere Caribische wereld en lijkt daarmee erg op andere Caribische koloniën, vooral de andere Nederlandse plantagekoloniën in de Guyana’s. Deze verbondenheid was niet iets wat actief vanuit de metropool werd aangestuurd, maar kreeg vorm door zowel interne krachten, de planters, als externe krachten, de directie en Britse handelaren, waar de kolonie mee te maken had.

Net als bij Suriname, Essequibo en Demerara, was de handel met de Britse barken van essentieel belang voor het voortbestaan van de kolonie. Berbice en de andere Guyana’s vormden een district voor Noord-Amerikaanse handelaren. De handelaren leverden voedsel, paarden en ander proviand voor de kolonie en kregen hiervoor in ruil melasse, tropisch hout en -op illegale wijze- plantageproducten zoals bijvoorbeeld cacao. De Caribische eilanden, met vooral een speciale rol weggelegd voor Barbados, vormden een derde, tussenliggende, schakel, wat naast de grote houtvraag daar ook nog fungeerde als tussenpost voor de Amerikaanse schippers. Naast dit handelsnetwerk van de Engelse barken, was er ook nog een secundaire handelsstroom met de Orinocodelta. Deze kolonie dicht bij huis leverde de broodnodige paardenkracht die nodig was voor de molens.

Deze *entanglement* van Berbice kon ontstaan door de verschillende belangen die er in de kolonie speelden. Net zoals andere koloniën met een sterk transimperiaal netwerk, opereerde Berbice erg autonoom ten opzichte van de Republiek/de Sociëteit. De belangen in de kolonie kwamen niet altijd overeen met de belangen van de directie die in de metropool gevestigd was. De handel die het voortbestaan van de kolonie veiligstelde werd door zowel de kolonisten als de directie van de Sociëteit als noodzakelijk gezien, maar ze hadden er wel een andere visie op. De directie zag het als een nodige breuk van de regels, dat terwijl de planters aan hun eigen winst dachten en het transimperiale netwerk

¹⁴³ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 79, f. 47, brief van gouverneur Lössner aan de directie, 20 februari 1741.

¹⁴⁴ NL-HaNA, SvB, inv.nr. 87, f. 14, brief van gouverneur Lössner aan de directie, 21 juni 1744.

van Berbice voor eigen nut inzette. Zij lieten zich daarom niet door de regels van het octrooi tegenhouden. Smokkel was voor veel kolonisten een valide manier om goedkoop producten te krijgen en ook een goede prijs te vangen voor hun productie. Sociëteitsambtenaren voeren ook deze autonome koers. Zij waren officieel in dienst van de directie en proberen ook wel de regels van hen te handhaven, maar de fundamentele *entanglement* van de kolonie, waar de planters -hun burens en vrienden- sterk van afhankelijk waren, proberen ze niet te stoppen. Sommigen van hen, zoals gouverneur Lössner, zijn zelf actief betrokken bij het transimperiale netwerk.

Al met al kan gezegd worden dat Berbice veel leek op andere Nederlandse plantagekoloniën en hoewel dit onderzoek dat bevestigd heeft, zijn er ook nieuwe vragen opgeworpen tijdens het onderzoek. Zo is de kredietsituatie, iets waar Hoonhout en Fatah-Black uitgebreid aandacht aan besteden, hier niet aan bod gekomen. Toch is dit erg bepalend geweest voor de houding van de planters en verder onderzoek hiernaar kan dan ook interessant zijn. Datzelfde geldt voor transimperialiteit in crisistijd. Hier is wel een enkele keer gesproken over de invloed van oorlog, maar ook andere grote gebeurtenissen zoals de opstand van 1763 zullen hun weerslag hebben gehad in het transimperiale netwerk.

Bibliografie

Archieven

Nationaal Archief, Den Haag, *Sociëteit van Berbice*, nummer toegang 1.05.05, inv.nrs. 3, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 53, 79, 81, 87, 90, 92, 95, 99, 101, 102, 105, 106, 108, 110, 112, 118, 119, 123, 125, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 363.

Databases

Huygens ING, *Plakkaatboek Guyana 1670-1816*,
<http://resources.huygens.knaw.nl.ru.idm.oclc.org/retroboeken/guyana/>

‘Octrooi van de Staten-Generaal voor Directeuren van de Kolonie Berbice’ (6 december 1732).

‘Particuliere instructie voor Gouverneur Waterham, vooral betreffende malversaties door zijn voorganger Commandeur Thierens’ (7 mei 1733).

‘Verscheping van goederen pas na aangifte ter secretarie en betaling van het waaggeld.’ (8 januari 1743).

‘Instructie voor Gouverneur Colier’ (3 juni 1749).

‘Levering van producten van de Kolonie alleen naar Nederland.’ (10 september 1749).

‘Verplichting van kapiteins, schippers en eigenaars voor vertrek van schepen met producten aan de Gouverneur en boekhouder-opzichter-generaal een exacte lijst van de lading ter hand te stellen.’ (19 oktober 1749).

‘Inleveren bij verscheping van producten van een lijst met nauwkeurige beschrijving van de goederen en voldoen van het verschuldigde waaggeld.’ (4 juni 1757).

‘Reglement op de belastingen van het zegel, op de aangevoerde dranken, op het houden van herbergen, de tappers, de Engelse barken en op het slachten en bakken ter verkoop.’ (5 juni 1757).

‘Nauwkeurige opgave door vertrekkende schippers van hun lading aan de Gouverneur en de boekhouder-generaal.’ (7 januari 1761).

‘Ordonnantie voor het invoeren van slaven’ (6 januari 1762).

‘Verplichting van Engelse schepen met levensmiddelen die als retourlading boerewijhout resp. siroop meenemen, vijf resp. tien gulden te betalen aan de ontvanger van de modique lasten’ (15 januari 1763).

‘Aanvulling op de instructie voor Gouverneur Heyliger ('Punten ter nakoming')’ (17 november 1764).

Slave Voyages, 'Trans-Atlantic Slave Trade – Database',
<https://www.slavevoyages.org/voyages/XpphP42S> (2022).

Literatuur

Barcia, M., 'Into the future: A historiographical overview of Atlantic History in the twenty first century', *Atlantic Studies* (2021) doi: <https://doi.org/10.1080/14788810.2021.1948284>, 181-199.

Bosman, L., *Nieuw Amsterdam in Berbice (Guyana). De planning en bouw van een koloniale stad 1764-1800* (Hilversum 1994).

Enthoven, V., 'That Abominable Nest of Pirates: St. Eustatius and the North Americans, 1680—1780', *Early American Studies*, 10:2 (2012) 239-301.

Enthoven, V., 'Going Dutch: Interloping in the Dutch Atlantic world', in: M. A. Denzel, J. Vries, & P. Roessner eds., *Small is beautiful? : interlopers and smaller trading nations in the pre-industrial period: proceedings of the XVth World Economic History Congress in Utrecht (Netherlands) 2009* (2011) 21-48.

Fatah-Black, K. & van Rossum, M., 'De Nederlandse smokkelhandel, 1600-1800', *TSEG-The Low Countries Journal of Social and Economic History* 13.1 (2016) 1-22.

Fatah-Black, K., *White lies and black markets: evading metropolitan authority in colonial Suriname, 1650-1800* (Leiden 2015).

Grafe, R., 'On the Spatial Nature of Institutions and the Institutional Nature of Personal Networks in the Spanish Atlantic', *Culture & History Digital Journal*, 3:1 (2014) 1-11.

Hoonhout, B., *Borderless Empire: Dutch Guiana in the Atlantic World, 1750–1800* (Athens 2020).

Hoonhout, B., *The West Indian Web. Improvising colonial survival in Essequibo and Demerara, 1750-1800* (ongepubliceerd promotieonderzoek, European University Institute, 2017).

Kars, M., *Blood on the River: A Chronicle of Mutiny and Freedom on the Wild Coast* (New York 2020).

Kars, M., 'Dodging Rebellion: Politics and Gender in the Berbice Slave Uprising of 1763', *American Historical Review*, 121:1 (2016) 39-69.

Klooster, W. & Oostindie, G., *Realm between empires: the second Dutch Atlantic, 1680-1815* (Ithaca 2018).

Klooster, W., 'Inter-Imperial Smuggling in the Americas, 1600-1800', in: Bernard Bailyn & Patricia L. Denault eds., *Soundings in Atlantic History. Latent Structures and Intellectual Currents, 1500-1830* (Cambridge 2009) 141-180.

Kramer, K., 'Plantation development in Berbice from 1753 to 1779 the shift from the interior to the coast', *Nieuwe West Indische Gids*, 651-2 (1991) 51-65.

Merrit, J.E., 'The Triangular Trade', *Business History*, 3:1 (1960) 1-7.

Mulich, J., *In a Sea of Empires, Networks and Crossings in the Revolutionary Caribbean* (Cambridge juni 2020).

Mulich, J., 'Microregionalism and intercolonial relations: the case of the Danish West Indies, 1730–1830', *Journal of Global History* 8:1 (maart 2013) 72-94.

Noorlander, D., 'The Dutch Atlantic world, 1585–1815: Recent themes and developments in the field', *History Compas* 18:8 (juli 2020).

Osterhammel, J. & Petersson, N., *Globalization, a short history* (Princeton 2005).

Postema, J.M., *The Dutch in the Atlantic Slave Trade 1600-1815* (Cambridge 1990).

Richard, A.I., Koekkoek, R., Weststeijn, A., 'Visions of Dutch Empire: Towards a Long-Term Global Perspective', *BMGN: Low Countries Historical Review*, 132:2 (2017) 79-96.

Rupert, L., *Creolization and Contraband: Curaçao in the Early Modern Atlantic World* (Athens 2012).

Afbeeldingen

A Chart of Coast of Guyana, comprehending the colonies of Berbice, Demerary and Essequibo, 1798, papier en waterverf, Nationaal Archief, 4.VEL Inventaris van de verzameling buitenlandse kaarten Leupe, 1584-1813 (1865), inv.nr. 661.

Kaarte van de Ge'Octroyeerde Colonie de Berbice, F.J. de Veye & P. Aelmans, ca. 1770, papier en waterverf, Nationaal Archief, 4.VEL Inventaris van de verzameling buitenlandse kaarten Leupe, 1584-1813 (1865), inv.nr. 1571.

Naauekeurige Plattegrond van den Staat en den Loop van Rio de Berbice. Met derzelver Plantagien in de Geoctroyeerde colonie de Berbice gelegen, Jan Daniël Knapp & Hendrik de Leth, Amsterdam, 1743, papier en waterverf, 64,3 cm x 92 cm, Rijksmuseum.

Nationaal Archief, Den Haag, *Sociëteit van Berbice*, nummer toegang 1.05.05, inv.nr. 102, f. 352, 1749.